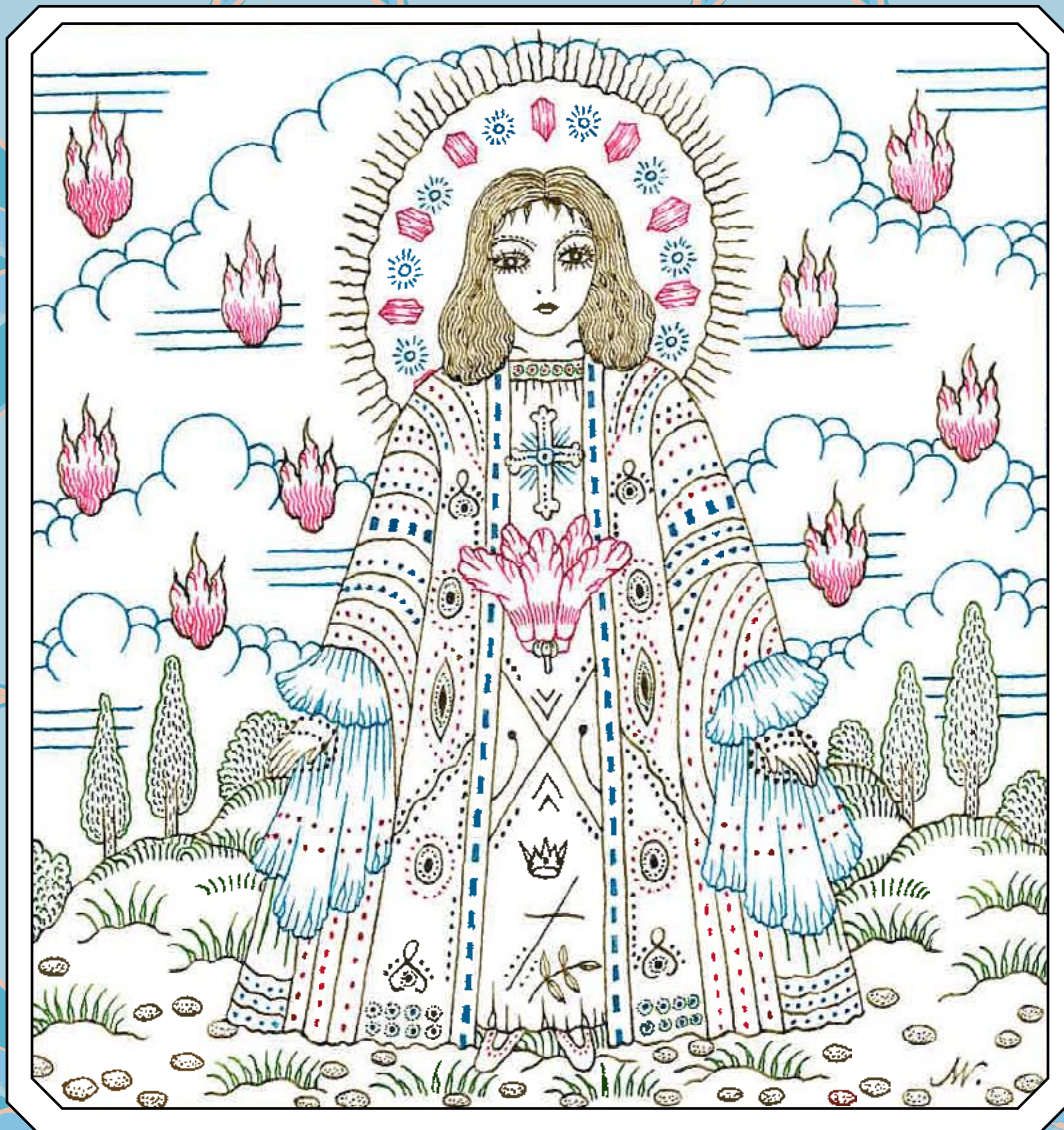

SULANE

TALLINNA KAARLI KOGUDUSE AJAKIRI

Me ei ole kirjatähe, vaid Vaimu sulased,
sest kirjatäht suretab, aga Vaim teeb elavaks.
/2Ko 3:6 järgi/

Maara Vindi illustatsioon

1	Juhtkiri	Toimetuse
2	Jutus. Mu hinge sisse tule, oh Looja Püha Vaim!	Kaisa Kirikal
3	Palve	Karl Rahner
4	Gregorius Imetegija (A. D. 214–270)	Ain P. Leetma
7	Koguduse töötajad. "Päästa lahti kõik ilmsüüta vangid" <i>Intervjuu Kaarli koguduse juhatuse liikme Siim Möistlikuga</i>	Saima Sellak-Martinson Küllli Saard
10	Koguduse ajalugu. "Olen rõõmus, et ma jumalariigi teener olen"	Küllli Saard
15	Püha Sophia kiriku iidne pärand	Kalmar Ulm
20	Kiriku sünnipäev	Anu Allikvee
25	Punarind	Maara Vint

EELK Tallinna Toompea Kaarli Kogudus

Toompuiestee 4, Tallinn 10142

Telefon 619 9100

e-post: tallinna.kaarli@eelk.ee

kodulehekülge: kaarlikogudus.ee

Sulane. Tallinna Kaarli koguduse ajakiri, ISSN 1406-8168;

tiraaž 275; ilmub kaks korda aastas

Trükikoda: Dipri OÜ

Toimetuse: Külli Saard, Saima Sellak-Martinson

Keeletoimetaja: Rolf Liiv

Küljendaja: Külli Saard

Arvelduskontod: SEB, arve: EE171010022004706006

Swedbank, arve: EE392200221011214295

Juhtkiri

“Usk on loodetava tõelisus, nähtamatute asjade tõendus. Usus me mõistame, et maailmad on valmistatud Jumala sõna läbi, nii et nägematust on sündinud nähtav.”

Need sõnad on pärit kirjast heebrealastele (Hb 11:1,3), peatükist, kus kirja autor kõneleb usust ning kirjeldab pikalt ja põhjalikult, mis on esivanematele usu läbi ja usu toel aset leidnud, mis neile usus osaks saanud.

Kätte on jõudnud Nelipühad, mil pühitseme Kiriku sünnipäeva ja meenutame Püha Vaimu tulekut maailma. Piiblist saame lugeda, kuidas see juhtus ja mis selle tulemusel toimuma hakkas. Kokkutulnud inimesed täitusid Püha Vaimuga ja hakkasid rääkima võõraid keeli, mis kõrvaltvaatajate hulgas segadust tekitas. Seepeale tõusis Peetrus püsti ning pidas kohalolijatele jutluse, milles

ta muuhulgas ütles ka: „Sellesama Jeesuse on Jumal üles äratanud surnuist, meie kõik oleme selle tunnistajad. Et ta nüüd Jumala parema käega on ülendatud, siis ta on saanud Isalt Püha Vaimu, nagu oli töötatud, ning on selle välja valanud; seda teie nüüd näete ja kuuletegi (Ap 2:32-33).” Need sõnad annavad kinnitust sellest, et Püha Vaimu abil võib meie seni nähtamatu usk tõelisuseks saada ja meie elus nähtavaid vilju kanda.

Seekordsest Sulasest saab samuti lugeda usust ja usutegevusest: jutluses kirjutab koguduse abiõpetaja Kaisa Kirikal Püha Vaimu olulisusest, Maara Vindi sulest pärit muinasjutuline mõtisklus punarinnast kõneleb Looja imelisusest. Isa Ain Peetrus kirjeldab kirikuisa Gregorius Imetegija elulugu, mis oli samuti usu- ja imetegudega läbi põimitud. Kalmar Ulm tutvustab imelist ja väga rikkaliku ajaloo Hagia Sophia pühakoda Istanbulis, Anu Allikvee käsitleb Nelipühi läbi kunstiteadlase pilgu. Ei puudu ka koguduse eluga seotud teemad: Külli Saard tutvustab kunagist Kaarli koguduse õpetajat Artur Soomret, kelle kuldristi kandmise õigus omistati õpetaja Jaak Ausile ning seekordse intervjuu “kangelane” on koguduse juhatuse liige, noor ja tegus Siim Mõistlik.

Lahket lugemist!

Mu hinge sisse tule, oh Looja Püha Vaim!

Ma ei lakka tänamast teie eest, teid oma palvetes meenutades, et meie Issanda Jeesuse Kristuse Jumal, kirkuse Isa, teile annaks tarkuse ja ilmutuse Vaimu Tema äratundmisel, valgustades teie südame silmi, et te teaksite, milline lootus on Tema kutsumises, milline on Tema pärandi kirkuse rikkus pühade sees ja milline on Tema väe võrratu suurus meie heaks, kes me usume Tema tugevuse jõu mõjul.

See sai tegevaks Kristuses, kui Ta Tema üles äratas surnuist ja pani istuma oma paremale käele taevas, kõrgele üle iga valitsuse ja meelevalla ja väe ja ülemuse ning üle iga nime, mida nimetatakse mitte üksnes nüüdsel, vaid ka tulevasel ajastul, ja Ta alistas Tema jalge alla kõik ning pani Tema kõigi asjade üle peaks kogudusele, kes on Tema ihu, Tema täius, kes täidab kõik kõiges. Efeslastele 1:16–23

On öeldud, et inimesel pole võimalik ise, ainult oma tahtmisele tuginedes Jumalasse uskuma hakata. Me võime Jumalat küll väga kaua otsida ja püüda kuidagi oma tarkusest Temani teed leida. Aga siiski poleks sellest suurt kasu, kui Jumal meid ise enda juurde ei juhataks. See on enne-koike Jumala tegu ja arm inimese vastu. Ja kui Jumal lubab meil Teda leida, siis saame meie vaid tänu ja rõõmuga vastu võtta koike seda, mida Tema meile annab ja millega meie elu õnnistab.

Ülestõusmise järel ja enne

taevaminemist ilmutas Jeesus ennast jüngritele ja ütles: Ma palun Isa ja ta annab teile teise Lohutaja, et tema oleks teiega igavesti: Tõe Vaimu, keda maailm ei saa võtta vastu, sest ta ei näe teda ega tunne teda ära. Teie tunnete tema ära, sest ta jääb teie juurde ja on teie sees. /Jh 14:16–17/

Nelipüha päeval sai Jeesuse ütlus tõeks ja Jumal läkitas inimestele oma Püha Vaimu. Sel päeval ristiti Jeesuse jüngrid Püha Vaimuga. Sel päeval pidas ka Peetrus, üks Jeesuse jüngritest, jutluse, mille peale laskis ennast ristida 3000 inimest.

Jumal kutsub ka meid enese juurde ja meilgi tuleb Tema kutsule vastata. Millise vastuse anname Talle? Meie vastus Jumalale on meie usk. Õigupoolest on ka usk ise Jumala kingitus meile. Pühas Vaimus kutsub Ta meid enese juurde oma Sõna läbi. Ta kinnitab meid oma töotustega ja loob meis nende läbi usalduse, millega saame ennast Tema armu hoolde anda. Jumala Püha Vaimu puudutus ja seeläbi südames sündinud usk suunab meid aga elama oma elu Jumalale ja elama koos Temaga.

Kuid selleski, et meie elu võiks tõeliselt muutuda ning meie süda täituda Jumala armastuse ja uue lootusega, vajame Jumala Vaimu abi. See uus saab meis alguse siis kui julgeme Jumalale vastata ja Talle oma südame täielikult avada, kui palume kogu oma südame ja

kogu oma hinge ja kogu oma mõistuse ja kogu oma jõuga, et Jumala Vaim tuleks meie juurde ja võiks meis kõik uueks luua.

Kas me oleme nendeks muutusteks aga valmis? Kas oleme valmis lahti laskma kõigest sellest tarbetust, mis tahab meid Jumalast eemale eksitada, mis seni on takistanud meil siiralt uskumast ja oma elu ja selle teekonda täielikult usaldamast Jumala kätte, mis hoiab meid eemale Tema armuandidest, hoiab vale ja kurjuse vangis ja takistab meil armastuses teenida nii Jumalat kui ka teisi inimesi? Kas oleme valmis usujulgusega paluma, siiralt ja südamest, et Jumal annaks meile uue südame, et Ta puhastaks meid kõigest üleliigsest, parandaks meie iseloomuvead ja tooks meie ellu uue hingamise?

Kui julgeme usus oma südame Jumalale avada, siis Jumala Vaim saab meid tõesti puudutada ja meid muuta. Ta toob meie ellu vabaduse, vabastades meid kõigest sellest, mis meid seni on Jumalast lahutanud. Siis me teeme seda, mida Jumal tahab, et me teeksime, ja me teeme seda mitte kohustusest ajendatuna, kiretult ja formaalselt, vaid südamega. Üksnes Jumala Püha Vaim saab meile usuelu rikkused avada ja koike töötatut, mida Kristus on ütelnud ja meie heaks teinud ning mida Tema meile veel kinkida tahab, vastu võtta ja ka tõeks elada.

Vaatamata meie sagedastele

eksimustele on Jumal meie vastu armuline. Ja seda armu annab Ta meile oma Vaimus ikka ja jälle läbi kõigi vaimulike andide kogeda – ristimises, millega Ta kutsub meid lunastusele, oma Sõnaga, millega Ta meid õpetab ja toetab, armulaua andides, millega Ta meie usku pääsemisse kinnitab, Tema armastava ligioluga, mis meid puudutavad palves ja tänus. Ja need kogemused annavad meile ka julguse elada koos Temaga. Nõnda teeb Kristus tugevaks igaühe, kes on usus vastu võtnud Tema, kelle kaudu tuli maailma arm ja armastus. Ka meie tugevus ja elujõud sõltuvad armastusest. Oskus

armastada ligimest on meie elus märgiks Issanda armust ja Püha Vaimu ligiolust meie juures.

Püha Vaim pani nelipühapäeval Jeesuse jüngrid kõnelema ning andis neile väe ja julguse tunnistada Kristusest ja Tema vägevatest tegudest. Sedasama tahab Ta täna oma Püha Vaimu läbi ka meie kaudu teha, et võiksime kogu oma eluga tunnistada: Jeesus on Issand, ning teistelegi jagada seda imelist armastust, millega Tema meid päev-päevalt ümbritseb ja meid kannab.

Andku Jumal meile tarkuse ja ilmutuse Vaimu Tema ära tundmisel ja valgustagu Tema meie

südame silmi, et me teaksime, milline lootus on Tema kutsumises, milline on Tema pärandi rikkus pühade sees ja milline on Tema väe võrratu suurus meie heaks, kes me usume Tema tugevuse jõu mõjul.

Mu hinge sisse tule, oh Looja Püha Vaim! Uut elu tõid Sa mulle, kui ilmale ma sain. Oh rõõmustaja Sa, kes tulid Isast, Pojast sealt õndsas taeva kojast. Sind kiidan rõõmuga! /KLPR 129/

*Jumala Püha Vaimu puudutust meile
kõigile soovides*

Abiõpetaja Kaisa Kirikal

Tule, Vaim, Isa ja Poja Vaim.

Tule, armastuse Vaim, Jumala laste vaim,
rahu ja usalduse Vaim,
jõu ja püha rõõm.

Tule, salajane rõõm keset maailma pisaraid.
Tule, võidukas elu, keset surelikku ilma.

Tule, vaeste Isa ja
rõhutute tugi.

Tule, igavese tõe valgus.

Tule, armastus,
mis on valatud meie südamesse.

Seepärast tule, tule iga päev üha uuesti.
Me usaldame Sind.

Keda muud võiksime usaldada?
Me armastame Sind, sest Sa ise oled armastus.

Sinu kaudu saab Jumal meie Isaks,
sest Sina hüüad meis: Abba, armas Isa.

Me täname Sind, Eluandja,
Püha Vaim, kes Sa elad meis,
kes Sa ise oled elava Jumala pitser meis.
Pitser, mis muudab meid Tema omandiks.

Jää meiega.

Ära hülga meid meie kibedas eluvõitluses
ega ka viimasel tunnil, mil kõik meid jätab maha.

Veni, Sancte Spiritus.

Karl Rahner /1904–1984/

GREGORIUS IMETEGIJA (A. D. 214–270)

Hea „Sulase“ lugeja! Käesolevas numbris heidame pilgu tegelasele, kellele, nagu heale lapsele ikka, on omistatud mitu nime. Gregorius Imetegija on ehk lihtsaim viis teda mainida, kuid teda võib leida ka Gregorius Thamaturgose (vanakreeka keeles Γρηγόριος ὁ Θαυματουργός, *Grēgórios ho Thaumaturgós*; ladina keeles *Gregorius Thaumaturgus*) nime all, mis oma sisult tähendabki just sedasama – „imede tegijat“. Mõningates allikates leiab tema nime ka Neokaisarea Gregoriuse kujul, mispuhul on püütud esile tuua linna nime, milles ta elas ja tegutses piiskopina.

Püha Gregorius Imetegija, Neokaisarea piiskop, sündis umbes aastal 213 A. D. Neokaisareas (tänapäeval Niksar, mis tollal oli Pontuse provintsi pealinn Väike-Aasias) väga jõukasse ja paganlikku perekonda. Tema sünnijärgseks nimeks oli suure tõenäosusega Theodore. Gregoriuse nime sai ta endale ristimise hetkel. Juba lapsepõlvest saadik oli tal võimalus omandada väga hea haridus, mis ajendas teda Tõe otsingutele. Tema aja suurimadki mõtlejad ei olnud võimalised kustutama Gregoriuse piiramatu teadmistejanu. Kristlusega puutus Gregorius kokku 14-aastaselt. Tõde, mida ta otsis,

ilmutas ennast talle püha evangeeliumi kaudu, mille tulemusena sai Gregoriusest kristlane.

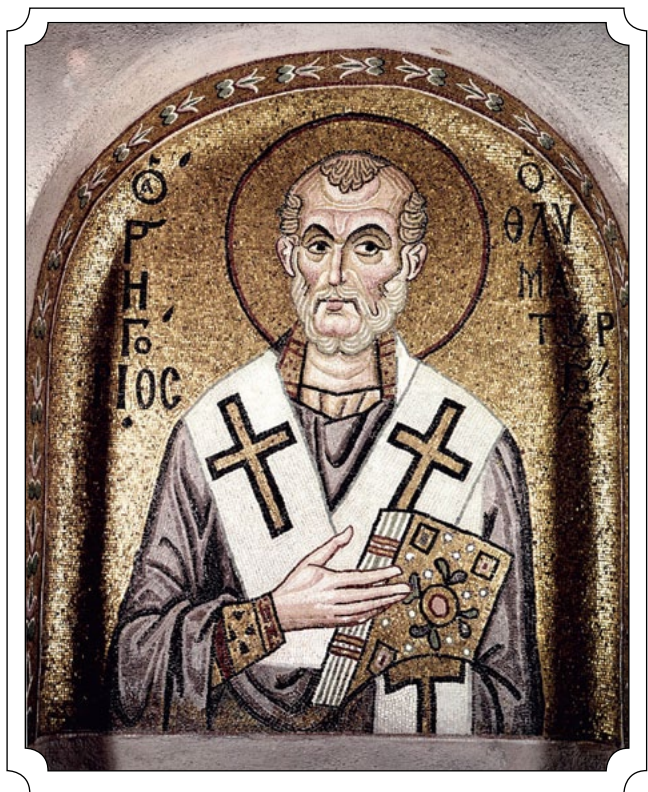
Õpingute jätkamiseks läks Gregorius Aleksandriasse (Egiptus), mis oli sel ajal tuntud kogu paganliku ja ka kristliku hariduse keskusena. Ta asus õppima seal ses katehheesi koolis, kus õpetas Origenes. Origenes oli kuulus õpetlane, kes oli tuntud nii tugeva mõtlemisvõime kui ka vaimuteadmiste poolest. Gregoriusest sai justnimelt Origenese õpilane. Hiljem on Gregorius oma õpetaja kohta kirjutanud nii: „See mees on saanud Jumalalt erakordse annu – olla inimestele Jumala Sõna tõlgendaja, mõistmaks Jumala Sõna just nii, nagu Jumal ise seda kasutas, ning tõlgendamaks seda inimestele just niipalju, kui nad on võimelised sellest aru saama.“ Gregorius oli Origenese õpilane kaheksa aastat ja just tema kaudu sai Gregorius osa ristimise sakramendist.

Gregoriuse askeetlik eluviis, tema enesesalgamine, puhtus ja himu puudumine tekitasid patusemaid eluviise armastavates õpingukaaslastes kadedust, kuna nad oli paganausku. Nad olid otsustanud Gregoriust laimata. Ühel korral, kui Gregorius oli linnaplatsil vestlemas filosoofide ja õpetlastega, ilmus välja laialt tuntud hoor, ning nõudis temalt tasu patu eest, mille Gregorius olevat koos temaga korda saat-

nud. Alguses oli Gregorius väga leebe ja viisakas ning püüdis talle teada anda, et ilmselt ajab naine teda kellegi teisega segamini. Ent miski ei suutnud siivutut naist ümber veenda ega vaikima panna. Seejärel palus Gregorius oma sõbra abi, et see annaks naisterahvale raha. Just sel hetkel, kui naine hakkas vastu võtma teenimatut rahasummat, kukkus ta maha nagu oleks kurjast vaevatud, ning tema petuskeem tuli seeläbi ilmsiks. See ime oli esimene Gregorius Imetegijale omistatud imedest.

Olles Neokaisareas tagasi pöördunud, püüdis Gregorius hoida eemale maailmale ahvatlevatest eluviisidest, mille juurde tema eakaaslastest linnaelanikud püüdsid teda meelitada. Ta otsustas minna kõrbe, kus läbi palve ja paastu saavutas vaimselt tasandi, millega kaasnesid ka selgeltnägemise ja prohvetluse võime. Püha Gregorius oli armunud eraklikku kõrbeellu ja tema soov oli jääda sinna kuni oma elupäevade lõpuni. Kuid Issandal olid temaga teistsugused plaanid.

Kui Thedimos, kes oli Amasea linna piiskop Kapadookias, oli kuulnud Püha Gregoriuse askeetlikust elust, otsustas ta Gregoriuse pühitseda Neokaisarea piiskopiks. Gregorius, kes oli vaimus teadlik piiskopi plaanidest, peitis ennast viimase saadikute eest, kes tulid talle piiskopi plaani teata-

vaks tegema. Thedimos pühitses mittekohaloleva pühamehe ikkagi Neokaisarea piiskopiks, anudes, et Jumal ise õnnistaks sellist ebatavalist pühitsust. Püha Gregorius tõlgendas seda erakorralist sündmust kui Jumala tahet ning ei sõandanud sellele vastu hakata. See episood Püha Gregorius Imetegija elust on kirja pandud Püha Nyssa Gregoriuse poolt. Ta lisas veel, et Gregorius Imetegija sai osa pühitsuse sakramendist hetkel, mil piiskop Thedimos oli temaga läbi viinud ettenähtud kanoonilised riitused.

Just sellesse ajajärku jääb Sabelliuse hereesia (eksiõpetuse) levimine. Tegemist oli eksiõpetusega, mille kohaselt on Isa, Poeg ja Püha Vaim kolm erinevat jumalikku moodulit või aspekti, mitte Kolmainuse õpetusele rajanev vaade, mille kohaselt on Isa, Poeg ja Püha Vaim ühtsuse moodustavad kolm isikut. On iseenesestmõistetav, et see külvas segadust Kolmainu doktriini käsitluse ja õpetusse. Püha Gregorius palus kirklikult Jumalat, ja ka Neitsi Maarja eestkostet, et Jumal ilmutaks talle tõelise usu. Tema palvete vastuseks ilmutas talle end Neitsi Maarja, hiilgav nagu päike, ning koos temaga ilmus talle ka Püha Apostel Johannes.

Selles ilmutuses sai Gregorius teada, kuidas tõe-

liselt ja õigesti tunnistada Pühima Kolmainuse müsteeriumi. Püha Gregorius pani kirja kõik selle, mida Püha Apostel Johannes talle ilmutas. Usu Sümboli Müsteerium, nii nagu see on kirja pandud Gregoriuse poolt, on suur jumalik ilmutus Kiriku ajaloos. Sellel rajaneb õigeusu kiriku õpetus Pühimast Kolmainusest. Seda on kasutanud ning sellele on tuginenud ka hilisemad kirikuisad: Basileios Suur ja Nyssa Gregorius. Gregorius Imetegija käsitus vaadati hiljem läbi ja kiideti heaks ka esimesel Nikaia oikumeenilisel kirikukogul 325. aastal. See annab omakorda tunnistust selle tähtsusest Kiriku õpetuses.

Pärast piiskopiks pühitsemist asus Gregorius elama Neokaisareasse. Oma teekonnal sinna, mis sai alguse Amaseast, ajas ta kurjad vaimud välja ühest paganlikust templist, mille tulemusel pöördus selle templi preester ristiusku. Sama isik tunnistas ka veel üht teist Gregoriuse imet. Nimelt Gregoriuse sõna peale nihutas end paigast suur kivi.

Gregoriuse jutlused olid väga otsesed, elavad ja viljakandvad. Ta õpetas ja tegi imetegusid Jeesuse nime läbi: tervendas haigeid, aitas abivajajaid ning oli konfliktides ja vaidlustes erinevate poolte vahendajaks. On teada üks juhtum, kus kaks venda ei saanud omavahel kokkuleppele nende lahkunud isa jäetud varanduse suhtes. Mõlemad tahtsid kogu varandust täies ulatuses endale saada. Vara hulka kuulus ka maa-ala, millel asus üks suur järv. See oligi peamine tüli allikas: kumbki osapool ei olnud nõus järvest loobuma ja soovis seda endale. Mõlemad vennad olid oma toetajaskonna kokku ajanud ning nüüd võis madinaks minna. Pühal Gregoriusel õnnestus vendi veenda, et nad ootaksid enne konflikti puhkemist järgmise hommikuni. Gregorius ise veetis öötunnid palves. Kui saabus hommik, avastasid kõik oma suureks imestuseks, et kogu järv oli veest tühjaks kuivanud. Järele oli jäänud vaid väike ojake, mis oligi maa-ala jagamisel piirimärgiks.

Veel on teada üks imetegu, mille kohaselt käskis Gregorius ühel mäekünkal teise kohta liikuda, et just sellesse paika saaks rajada kiriku.

Kui keiser Deciuse valitsuse ajal (249–251) puhkes valla kristlaste tagakiusamine, juhatas Gregorius

oma hingedarja eemal asuvasse mägedesse. Kuid üks paganausklik, kes oli teadlik nende peidupaigast, teatas tagakiusajaile nende asukoha. Mõne aja möödudes olid sõdurid mäe sisse piiranud. Püha Gregorius astus kartmatult välja, sirutas käed palveks välja ning palus sedasama teha ka temaga kaasas olnud diakonil. Sõdurid kammisid kogu mäe läbi, kuid nende silmad olid peetud ja nad ei näinudki hingedarja. Nad pöördusid tagasi linna ning andsid teada, et mägedes ei peida end mitte keegi. Seal olevat ainult kaks kõrvuti asetsevat puud. Paganausklikust pealekaebaja oli sellest niivõrd ehmunud ja imestunud, et kahetses oma teguviisi ja temast sai kirglik kristlane.

Pärast tagakiusamise lõppu pöördus Gregorius tagasi Uus-Kaisareasse. Tema heakskiidul ja õnnistusel seati sisse kirikupühad, austamaks märtreid, kes olid kannatanud Kristuse nimel. Oma püha eluviisi, eduka jutlustamise, imetegude ja oma hingedarja juhtimise läbi kasvas Gregorius kristlaskonna hulka. Kui Gregorius alustas oma piiskopiteenistuses, oli Uus-Kaisareas vaid seitseteist kristlast. Tema surma ajal oli selles linnas vaid seitseteist mittekristlast.

Olgu siinjuures kokkuvõtvalt öeldud, et lisaks eelpool mainitud Gregoriuse teoloogiale ja pärandile on meil tema kohta teada suhteliselt vähe. Tema kirjatöö pärand ei ole terviklikult säilinud. Ning seetõttu, vaatamata tema ajaloolisele tähtsusele, võib

materjalide terviklikkuse puudumine heita natuke kahtluse varju. Kuid seda vaid nendele, kes seda ise soovivad. Gregoriusele omistatud tiitel „Imetegija“ lisab võimalikku kogu tema isikule isegi natuke legendi varjundit. Kuid sellelegi vaatamata on vähe 3. sajandi piiskoppe, kelle elu oleks niivõrd autentselt kinnitatud erinevatest allikatest pärit ajalooliste vihjete läbi. Peamiseks allikaks on meil Nyssa Gregoriuse kirja pandud biograafia. Püha Gregorius suri umbes aastal 270 Pontuse provintsis.

Kristlikus kunstis kujutatakse Gregoriust tihti pühakojast kurje vaime välja ajamas. Ta on pühak, kes kaitseb maaväriinate ja uputuste eest. Ning tihtipeale on tema kaitse alla usaldatud ka olukorrad, mis tunduvad lahendamatud. Kirikukalendris tähistatakse tema püha 17. novembril.

Hea „Sulase“ lugeja! Kirikuisade teekond, mida mööda oleme käinud, on olnud pikk ja ma julgustan Sind üles otsima vanu numbreid, et vajadusel jälle lugeda isade kohta, kes on andnud oma panuse Kiriku ajalukku ja tema õpetusse. Oleme heitnud pilgu kõige tähtsamatele tegelastele, nende elule ja pärandile. Kuid siinjuures on oluline veel ette võtta üks paralleelne teekond – nimelt oikumeeniliste kirikukogude käsitus. Need kirikukogud on väga olulised, sest just seal pandi paika Kiriku õpetus ja dogmad, ning juhtivateks tegelasteks nendel kirikukogudel ongi

olnud kirikuisad, keda oleme eelnevate aastate jooksul käsitlenud. Seitsme oikumeenilise kirikukogu käsitlemisel lisandub olemasolevasse pilti ka poliitiline maastik, sest tol ajal eksisteerisid riik ja kirik koos. Nii et põnevust peaks jaguma küllaga.

Seega, kui sa hoiad käes juba järgmist „Sulase“ numbrit, siis „võtame osa“ esimesest Nikaia kirikukogust 325. aastal ning kindlasti kogeme äratundmiserõõmu, kui näeme nimesid, keda oleme juba varasemates „Sulastes“ kohanud ja käsitlenud. Kõik see kokku annab meile Kirikust kui Kristuse Ihust terviklikuma pildi ning mõistame ja näeme, milline võrratu ja ammendamatu pärand on meile usaldatud – Kirik, mida kannab Jumala arm ning mille liikmed oleme me Kristuses kõik.

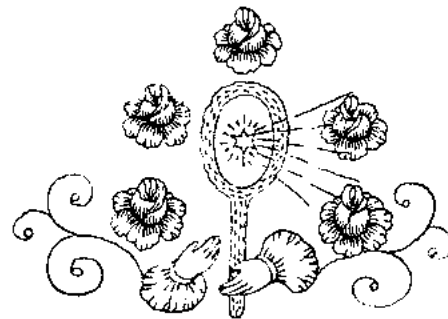
PALVE

Oo Püha Gregorius, Issanda tunnistaja ja preester, ma palun, et kostaksid Issandale minu eest, et olles puhastatud igast pahest, suudaksin olla Talle igas asjas meelepärane ning et saavutaksin selle läbi igavese rahu, millest saavad osa kõik Tema ustavad sulased. Amen.

Isa Ain P. Leetma

"Päästa lahti kõik ilmsüüta vangid"

Intervjuu Kaarli koguduse juhatuse liikme Siim Möistlikuga

Oled sündinud Paides, kas Sinu esivanemad on samuti sealt pärit?

Oleme isaga mõlemad Paide poisid, kuid minu ema on pärit Ima-verest.

Kus möödus Sinu lapsepõlv ja kooliaeg?

Olen sündinud ja kasvanud täielikult üles Paides. See linn kujutas pikka aega minu jaoks tervet maailma ja selles oli olemas pea-aegu kõik, mida noor inimene ümbritseva lahtimõtestamiseks vajab. Täna sel päeval elan perega Tallinnas ning kui vahel kodulinna külastan, ei leia ma sealt mitte midagi puudu olevat – lihtsalt majad on väiksemad ja elutempo on aeglasem. Elukogenumana tundub mulle, et just sellistes väikelinnades võivad saada tõeks Lindgreni stiilis tõeliselt pöörased ja põnevad lapsepõlved koos kõikide pööningute, mootorrataste putitamiste, õiste kalastusretkede ja telkimiste, kõikvõimalike leiutiste ehitamise, siiraste sõprade ja häbelike tüdrukutega. Võibolla ei varjanud madalamad majad toona kogu taevast noore inimese pilgu eest ning ehk andis igavus ruumi ka loovusele, rajamaks ühe väikelinna sisse tervet maailma.

Oled lõpetanud Tartu Ülikooli õigusteaduskonna? Miks valisid just selle eriala?

Tegelikult olen oma esimeselt

ametilt politseikonstaabel. Selle ameti omandasin Sisekaitseakadeemia Politseikolledžis 2005. aastal. Tartu Ülikooli õigusteaduskonnaga liitumine tundus üsna loomulik jätk sellele. Ülikooli astusin kohe pärast politseikooli ning tegin selleks ettevalmistusi juba politseikoolis õppides. Politseikooli õigusõpetus oli küllaltki praktilist laadi ning keskendus kitsalt küsimusele õiguse rakendamisest. Seetõttu jäid minu jaoks lahtiseks paljud õigusteoreetilised küsimused – näiteks milline õigustus võiks olla õigusel enesel. Kindlasti ei olnud teaduskonna valikul ainumäärav janu akadeemiliste tõdede järele, vaid noore inimesena paelus mind ka juristi ameti kuvand üldiselt. On aga tähelepanuväärne, et olles kord ameti omandanud, kasvatab see sind hoopis kellekski teiseks kui enda alguses arvasid saavat. Nii olen minagi pidanud tegema palju ümberhindamisi võrreldes kunagise noore inimese romantilise kujutluspildiga oma ametist.

Näiteks milliseid?

Juristi ameti puhul jääb tihti varju see argine töö, mis särava esituse võimalikuks teeks. Nii nagu juristiks ei sünnita, vaid õpitakse, nii eeldab iga kaasus selle tundmaõppimist – kõikide asjaolude selgestegemist, õigete õigusnormide leidmist, kohtupraktika

tõlgenduste kasutamist ja vahel ka targematelt abi küsimist. See töö ei paista kõrvaltvaatajale kätte ning selle töö võlu avab end juba töötajale hoopis raskemalt.

Oled vandeadvokaat ja töötad advokaadibüroos Vares & Möistlik. Milles seisneb Sinu igapäevatöö?

Töötan tõesti vandeadvokaadina oma väikeses advokaadibüroos. Ma arvan, et kõikide ametite ühine nimetaja on mingi kogemuse olemasolu, mis teeb võimalikuks teiste aitamise. Advokaadina püüangi igapäevaselt aidata inimesi nende õiguste teostamisel. Iseenesest selleks, et tunnetada õigust (eriti just omaenese õigust), ei pea olema jurist. Küll aga ei pruugi sellest alati piisata oma õiguse idee teistele äratuntavaks ja arusaadavaks tegemisel. Advokaat aitab inimese nägemuse oma subjektiivsest õigusest tõlkida just õigusele omasesse keelde, kasutades selleks õigusele omaseid reegleid. Vahel tuleb inimesele selgitada ka teise inimese õigust, sest ühiskonnas ei kehti absoluutseid õigusi ning õigusnormi mõõdupuuks peaks jääma alati õiglane tasakaal põrkuvate huvide vahel. Minu peamine tegevusala on seotud kriminaalmenetlustes kaitsja kohustuste täitmi-

Siim Mõistlik koos poja Ilmari ja abikaasa Tuuliga ülestõusmispühade teenistusel kaasa teenimas

sega. Kaitsja roll on aidata inimesel esitada vastuväiteid riigivõimu poolt tema suhtes esitatud kahtlustustele või süüdistustele kuriteo toimepanemises ning tõsta esile kitsaskohad, mis võiksid riigi poolt etendatava nägemuse puhul viia ebaõige lahendini. Paljudel juhtudel (eriti just raskete kuritegude puhul) jääbki advokaat oma kaitsealuse ainsaks abistajaks kaitsel ühiskondliku hukkamõistu eest.

Kas kaitsja amet ei tekita sinus väärtuskonflikte?

Advokaaditöö üks printsiipidest on see, et teda ei saa samastada kliendiga. Vastasel korral oleksin vist kõige paadunum kurjategija Eestis. Advokaat aitab kliendil teostada tema õiguslikku tahet. Samas on kuritöö ja karistus sama vana kui ühiskond ise ning on

omapäraseks peeglikilluks, millest ka ühiskond ise saab end vaadelda. Sellest paistab vähemalt osaliselt kätte kuritöö tekkelugu, sest paljuskki on kuritegudel sotsiaalsed põhjused (inimest ja tema käitumist pikemaajalisemalt kujundava alusena tema vaba tahte kõrval). Teisalt on sellest peeglitükikesest alati võimalik vaadelda end ka igal üksikisikul. Selline mõõtmine võib tekitada šoki, mis sunnib enese päästmiseks (ühiskonna hämaramate tahkude eest) tõmbama rasvaseid jooni õigete ja kurjategija vahele. Nii mõnelgi juhul on see toonud kaasa ootamatult raskeid karistamishoiaid, mida iseloomustab süüdlase ühiskonnast ärakustutamise eesmärk, lootuses, et sellega kaob ka kuritöö tekkelugu ning ühiskonna enese süü. Selles mõttes on kõik alati kiviviske kaugusel ning kokkuvõttes on õiglane lahendus

oluline nii süüdlase kui ühiskonna eneseteadvuse seisukohalt. Seega, taltsutades põhjendamatu karistamiskirge, võib kriminaalkaitsja osutada kaitsjaks ka ühiskonnale tema enese eest. Mis puudutab aga kuritegu mitte toime pannud isikuid, siis on minu lemmikuks kirikupalve osa “päästa lahti kõik ilmsüüta vangid”.

Sinu pere on koguduse juures aktiivne. Kuidas Sa kiriku juurde jõudsid?

Kiriku juurde tõi meid Kaarli Kool. Kuigi õpiksin ka ise hea meelega selles koolis, oli toona küsimus meie pojas, kes liitus Kaarli lasteaiaga ning hiljem asus ka Kaarli Kooli õppima. Kaarli Kool on koguduse mõttes oluline seetõttu, et kooli tulles ei jää kuigi kaugeks ka kirik ise (kasvõi juba füüsilises tähenduses). Arvestades, et kool ja lasteaiad on oluline ja paratamatu osa iga lapsevanema argipäevast, on Kaarli Kooli mõju koguduse misjonitegevusele suur – meie oleme selle elav tõestus. Peagi pärast Ilmari ühinemist Kaarli lasteaiaga otsustasin lasta end Kaarli koguduses ristida ja leeritada. Minu abikaasa Tuuli oli varasemalt ristitud ja leeritatud 1991. aastal Pühavaimu kirikus, kuid oli koguduse tegevusest kõrvale jäänud. Selles mõttes ei jäänud Kaarli Kooli mõju puudutamata ka Tuulit, kuna peagi liitus ka tema Kaarli kogudusega.

EELK Tallinna Toompea Kaarli koguduse töö on rikkalik ja silmapaistev tervikuna ning selle taustal ei ole koguduse liikmel raske

olla aktiivne. See pakub mitmekülgset võimalust mõtiskleda oma suhte üle Jumalaga, püsida usus ning tutvustada Jumalat teistele. Oleme perega üsna tihedad missal käijad. Tuuli eelistab osaleda esmaspäevastel missadel, minule ja pojale on saanud omasemaks kesknädalased jumalateenistused ning kokku saame pühapäevastel pidulikel jumalateenistustel. Tuuli naasis Kaarlisse tulles ka oma vana armastuse – koorilaulu juurde ning laulab kammerkooris Canorus. Mina püüan aidata kaasa ka koguduse käekäigule, osaledes juhatuse ja nõukogu töös.

Oled Kaarli koguduse juhatuse liige alates 2017. aasta algusest. Mis teemad on Sulle südamelähedased?

Kaarli koguduse juhatuse töö on äärmiselt mitmetahuline ning meenutab kohati keskmise suurusega ettevõtte juhtimist ja sellele omaseid muresid (tehnilised, õiguslikud, finantsküsimused jms). Samas oleme oma töös püüdnud ikka vaadata Kristuse poole ning see annab tavapärase ettevõttega võrreldes siiski teistsuguse perspektiivi. Nii ei ole näiteks koolimaja ehitus vaid pelgalt kinnisvara arendamine, vaid eeldus koguduse kasvamiseks ja Jumala tutvustamiseks teistele inimestele. Seega on juriidilise isiku juhtimisega seotud teemaderingil tavapärasega võrreldes teistsugune tähendus – Jumala teenimine. Eks iga juhatuse liikmel on oma töö- ja elukogemus, mida kasutades püüab ta ühisesse eesmärki panustada. Selles valguses tunnen ennast mugavamalt õigussuhetega seonduvates teemades.

Millega tegeled vabal ajal? On sul hobisid?

Vaba aja veedan koos perega. Esiteks on mul maailma parim naine ning meeldib on temaga vabal momendil lihtsalt ilmaelu üle arutleda. Suviti veedame nädalavahetused ja puhkused Pivarootsis, kus asub meie maakodu. See on selles mõttes hea koht, et töömured jäävad piisavalt kaugele, et nendega efektiivselt saaks tegeleda. Maakodus meeldib abikaasa Tuulile tegeleda Eesti looduslike orhideede otsimise, jälgimise ja uurimisega. Pivarootsi kant on orhideede poolest küllaltki rikas ning pakub võimalusi väärtuslikeks leidudeks. Minule meeldib

Pivarootsis aga lihtsalt rannas vedeleda ja lugeda, käia perega merel või ratastega sõitmas. Tihti käime koeraga koos meres ujumas või kondame mööda Nehatu sood. Pivarootsi on koht, kuhu võib lihtsalt end ära kaotada. Muidugi tuleb seal ka palju vana talumaja ümber kõpitseda ning muid maatöid teha.

Hea soov kogudusele?

Kogudusele soovin üksmeelt ja kokkuhoidmist, et saaksime üksteist jätkuvalt toetada palvete, heade sõnade või lihtsalt sooja naeratusega. Et meie südamed saaksid olla avatud võtmaks vastu Jumalat ja teisi inimesi nii oma koguduses kui ka kõikjal meie ümber.

*Siim Mõistlikuga vestlesid
Külli Saard ja Saima Sellak-Martinson*

“Olen rõõmus, et ma jumalariigi teener olen”

Nii kirjutas oma päevikus 1920. aastal värskelt valitud Kaarli koguduse III pihtkonna õpetaja **Artur Soomre** (enne eestistamist **Sommer**). Tänavu 2. juunil möödus tema sünnist 129 aastat.

Kihelkonnakoolist ülikooli

Oma vanemate ja koolipõlve kohta on Artur Sommer oma *curriculum vitae*'s kirjutanud järgmist:

Minu õnnis isa, kes oli Hollmanni seminari kasvandik, oli peale 20-aastast koolitööd sunnitud oma koha maha jätma. Oma õndsast emast on mul vähem mälestusi, ta pidi üks ingellik hing olema, niipalju tean ma.

Algõpetuse sain ma isa juures kihelkonnakoolis, 10-aastasena viidi mind Tartusse reaalkooli, mille ma 1908. aastal lõpetasin. Soov pastoriks saada elas juba väikese reaalkooliõpilase hinges. Kuidas aga selleni jõuda? Koolis olin ma keskpäraste annetega. Aeg-ajalt, eriti kõrgemates klassides, ilmutas ennast filoloogiline soon, mis avaldus diskussioonides maailmaprobleemide üle religioosetes küsimustes – vastupidi-selt minu kaaslasti huvitanud moodsa aja loodus filosoofilistele vooludele. Ma arvasin aga tollal, et võib kristluse apologeediks olla ka ilma pastoriks saamata. Üks ala, milles mul palju edu, oli joonistamine.

Peale reaalkooli lõpetamist 1908

pidin ma Marienburgi (linn Liivimaa idapiiril, praegune Aluksne Põhja-Lätis) mõisarentniku juures koduõpetaja koha vastu võtma, et oma ülikooliõpingute alustamiseks raha teenida, sest minu õnnis isa siis juba surnud oli.

Pärast ladina keele eksamit Aleksandri Gümnaasiumis Tartus astusin ma jaanuaris 1910 ülikooli, kus minust füüsika-matemaatika teaduskonna üliõpilane sai. Mind huvitas peamiselt kõrgem, puhas matemaatika. Ideaaliks jäi siiski vahetu vaimuteadus – teoloogia. Ma ei osanud aga veel kreeka keelt, mille õppimine päris suuri raskusi valmistas, sest et ma oma õppemaksu järeleaitamistundide madalast honorarist maksma pidin. Nii pidin ma peale seda, kui minust 1912. aastal teoloogia üliõpilane oli saanud, kuni kuue kreeka keele eratunniga päevas 1. kursuse eksamiteks valmistuma. Igale juhul olin teoloogias leidnud selle, millega ma kõigis teistes teadustes kokku puutunud olin. Matemaatiku väike pettumus sai selle õnneliku leiu läbi, mida ma olin otsinud ja taotlenud, teoloogiaga rikkalikult kaetud ja enamgi veel.

Ka kõik suvevaheajad töötasin ma. Suures osas seisnes töö tollal tundide andmises. 2. semestri 1915. aastal veetsin ma Peterburis kui repetiitor. Sain ka seal oma üldist teaduslikku horisonti laiendada, raha lõpetamise jaoks teenida. Viimase aasta võisin täielikult teoloogiale pühendada, mida ma ka tegin.

Võrus õpetaja – nii kirikus kui koolis

1916. aastal lõpetas Artur Sommer usuteaduskonna I järgu diplomiga ning sama aasta jõuludeks sooritas Eestimaa Konsistooriumi eksamid Tallinnas (Liivimaa Konsistoorium asus tol ajal Riias). Edasi viis elu teda Võru linna, kus möödus prooviaasta Võru koguduse õpetaja Martenseni juures. Võrus jätkas ta ka armsakssaanud pedagoogitööd: 2 aastat usuõpetajana Võru Kesk-koolis ning vähem kui aasta Võru Tütarlaste Gümnaasiumi esimese direktorina.

1918 ordineeriti Artur Sommer Kanepi kirikus praost Falki poolt ning ta valiti Pihkva Eesti koguduse õpetajaks. Saksa okupatsioonivõimud aga ei kinnitanud teda sellele kohale, kuna omal ajal – üliõpilaspõlves – olid tsaari sandarmid kimbutanud teda kahtlustatuna üliõpilasrahutustele kaasaaitamises. Ordinatsioonile järgnes hoopis aasta Võru koguduse hingekarjasena.

Tallinna – Kaarli koguduse III pihtkonna õpetajaks

1918. aastaks oli Kaarli koguduse kahe pihtkonna liikmete arv kasvanud 40000ni ning kahel õpetajal oli “raske liikmete vaimlisi huvisid täita”. Seepärast hakati mõtlema III pihtkonna loomisele. 1918. aasta septembris toimusidki

Estonia kontserdisaalis II ja III pihtkonna õpetajate valimised. Kandidaatideks seati Eduard Tennmann, Gustav Beermann, Artur Sommer, J. Feldmann, Friedrich Stockholm ja Aleksander Maäggis, kes hiljem kandideerimast loobus. Koosolek siiski ebaõnnestus mitmete lahkkelide tõttu ning uus koosolek kutsuti kokku 1919. aasta aprillis. Seekord võisid valida tulla ka naisterahvad (senini oli see olnud meeste privileeg, uue, ehkki veel kinnitamata põhikirja järgi oli aga lubatud mõlemast soost kodanikel valida). Valimine toimus kolmel päeval, kokku käis hääletamas üle viie tuhande inimese. Kõige rohkem hääli kogusid Friedrich Stockholm, kes määrati II pihtkonna õpetajaks, ning Artur Sommer, kes tingimusel, et olemasolev liikmeskond kolmeks jagatakse, määrati III pihtkonna õpetajaks. Ametisse õnnistati ta 31. augustil 1919 kindral-superintendent Kentmanni poolt.

Kuigi Artur Soomre sai Kaarli koguduse õpetajaks väga keerulisel ja pingelisel ajal (pihtkondadeks jagamine tõi palju segadust koguduse ellu, mis avaldus nii õpetajate omavahelistes suhetes kui ka koguduseliikmete negatiivses suhtumises) ning ta juba aasta hiljem mõlgutas maakogudusse mineku mõtteid (teda kutsuti 1920. aastal Rāpina kogudusse tööle), jäi ta Kaarli kiriku juurde 25 aastaks. Oma päevikus kirjutab ta Kaarli kirikust suure soojuse ja armastusega: “Ma armastan oma kirikut. Ta on nii suur, õhuline, ruumikas. Sügispäikese paitavad kiired leiavad vaba lendu võimsate võlvide all. Meie kirik ... Minu kirik ... Täna oli mul seal üks ametitalitus. Veike laps matta! Püha koda ... Kui rahuldavalt sa mõjud ... Jumala templid oleme kõik, aga iseäraline õrnus ja pühadus on sinus kehastatud, pühitsetud paik ... *Soli Deo ... Soli Deo...* Ja sa oled nii lahke ... Hellalt võtad sa omi liikmeid avarasse õnnistatud ruumi ... Sa ei tõuka kedagi tagasi ... Vaid majesteetliku üleolemisega mahutad sa enesesse igat ühte ... Sinus elab Jumal ... Ja mul on oma kogudus ... Ja ma armastan oma kogudust ... kõigega, mis temas on ... Missugune määratu rikkus! Oma kogudus, kui ta rõõmustab! Pulma healed hüüavad, ristimised ... ja kogudus, missugust maitsemist annab vahel, nagu täna ametitalitus, et sa võid trööstida ligimest! Jeesuse nimel ... et sa võid Jumala juure teda juhatada ... nemad, kes seal kurvastavad ... neil on niisamasugune süda rinnus kui sul eneselgi, nad on niisama isad, emad, vennad, õed, tütreid, pojad. Kui sinagi omaste keskel ... Ja meie kõik oma Taevase Isa lapsed ... kes meid meie Lunastajas armastab! Missugune maailm täis jõudu ja väge ... Ja kui ma uhke võin olla selle peale, et ma Eesti Vabariigi kodanik olen, siis ometigi olen veel rõõmsam sellepärast, et ma Jumalariigi teener olen.”

“Andkem Issandale oma noorus, vaimustus, elujõud. Pühitsegem Temale kogu elutöö.” Nõnda on Artur Soomre kirjutanud ühes oma jutluses ning need mõtted on teda saatnud läbi elu. Töid ja tegemisi on tal jätkunud nii Kaarli koguduses kui väljaspool seda.

Artur Soomre laulamas Tallinna Kaarli kirikus

Ettevõtmised Kaarli koguduses

Kaarli kogudus mäletab teda kui eriti energilist meest, kellel jagus jõudu ja energiat mitmele poole. “Kiriku remondiplaanide tegemisel näitas vastvalitud õpetaja Sommer suurt agarust üles, tegi ettepanekuid ja avaldas uusi mõtteid. Alustati topeltakende valmistamisega. Seati sisse keskküte ja elektri valgustus. Võeti ette ka põhjalik värvimisetöö: kollaseks aaderdatud ukSED ja pingid said tumepruuniks, helepruun lagi värviti punakaspruuniks. Ümber ehitati ja suurendati kooriruumi, lasti ehitada ka uus orel. Kogu remont kestis ainult pool aastat (1923). Pärast remonti pühitseti kirik uuesti.”

Koguduse juures pidas ta mitmeid ameteid: oli Kaarli Gümnaasiumi kuraator, Kaarli Lauluseltsi esimees, Kaarli Vaeste Hoolekandeseltsi esimees – tema algatusel ja kaasabil muretseti uus vanadekodu, Kaarli Noorte Koondise esimees, uue koguduse maja mu-

retsemise komisjoni liige, Kaarli kiriku kaunistamise ringi asutajaid.

Tegevus väljaspool kirikut

Energia jätkus ka väljapoole kodukirikut ja ametite rivi oli pikk: Tallinna Evangeelsete Noortemeeste Seltsi esimees, ajakirja “Eesti Kirik” asutaja ja esimene vastutav toimetaja, EELK sisekomisjoni juhatus liige, Tallinna Linnamisjoni esimees, EELK Konsistooriumi assessor, EELK Liturgilise komisjoni liige, EELK mälestuslehtede ja kaunistuste komisjoni esimees, kiriku kodukorra komisjoni liige, kiriku kodukorra komisjoni esimees, Tallinna praostkonna evangelisatsiooni toimkonna esimees, Kristlike Noorte Ühingu juhatus liige, Põhja vikaarkonna piiskoplik vikaar, EELK koguduste kodukorra komisjoni esimees, usuõpetuse õpperaamatute ja õppekavade komisjoni liige ja esimees, Jakob Gonsiori sihtasutuse juhatus liige, Konsistooriumi esindaja Eesti Pu-

nase Risti juures töötava sihtasutuse “Ühisabi” nõukogus, EELK Sotsiaaltöö toimkonna liige, Konsistooriumi vaimuliku kirjanduse kirjastamise ja levitamise komisjoni liige, EELK noorsootöö nõukogu liige, EELK kirikuõpetajate raamatukogu komisjoni liige, Diaakoonilise komisjoni liige, “Kristliku kultuuri ja maailmavaate edendamise seltsi” juhatus liige.

Ta oli ka Tallinna Linnavolikogu liige ning kuulus Kristlikku Rahvaerakonda. 1939. aastal anti Artur Soomrele Eesti Vabariigi presidendi poolt Eesti Punase Risti III klassi teenetemärk.

1933 ilmus tema sulest usuõpetuse õpperaamat keskkoolile “Ülim usk” – raamat, mis väärilis tähelepanu ka tänasel päeval. Lisaks sellele kirjutas ta palju hingedesutavaid artikleid ja juhtkirju Eesti Kirikus ning on kaastöölisena avaldanud jutlusi ja vaimuliku sisuga kirjutisi mitmetes raamatutes ja vaimulikes väljaannetes.

Usuõpetaja

Tallinnas ei unustanud Artur Soomre ka koolmeistri ametit. Ta andis usuõpetuse tunde Kaarli Gümnaasiumis ja Jakob Westholmi Poeglaste Erareaalgümnaasiumis ning loogika ja psühholoogia tunde Tallinna Kolledžis. Seda, et usuõpetuse tundide andmine õpilaste sõnakuulmatuse pärast õpetaja Soomre meele kurvaks tegi ning ta juba 1920. aastal koolist lahkuda soovis, võib lugeda tema säilinud päevikust: “Koolist

tulen praegu... Küll niisugune mõte – praegustes oludes, kus noorsugu nii üle käte läinud ... Koolitundisi Westholmi juures tuleva aastal ei mõtle anda ... Lihtsalt enesetapmine. Nii võimata ülekäte läinud lapsed. Muidugi saab klassi vaikseks – peale kõva korra, kuid see on liiga *antreibend* ...”. Ometigi pakkus töö koolis talle ka palju rõõmu ning ta jätkas usuõpetaja ametit Westholmis veel 20 aastat – kuni kooli tegevus 1940. aastal nõukogude okupatsioonivõimude poolt lõpetati.

Perekond

Noorena oma vanemad kaotanud, ema 7-aastasena ning isa õpingute ajal reaalkoolis, oskas ta perekonda eriti hinnata. Ta abiellus 1921. aastal Ellen Adele Malteriga, hiljem täienes nende pere kolme lapsega: Ela-Ruti, Artur-Heiti ja Pia-Maiga. Lapsed mäletavad teda kui heasüdamlikku ja perethoidvat isa, kes püüdis oma lastele võimalikult head vaimu ja hinge haridust anda. Ta ei tõstnud kunagi laste peale häält, vaatas vaid oma pruunide silmadega lastele silma ja nad kuuletusid. Oma suvepuhkuse veetsid nad alati koos suvilas, vanas mõisamajas Laulasmaal. Perekonnal oli ka oma paat ja jaht, millega tihti merel käidi.

Traagiline septembripäev

Sügis 1944. Hirm, kaos ja teadmatus olid septembripäevade kaaslased. Läheneva Nõukogude Armee eest oli põgenenud umbes

*Õpetaja Samuel Eberhardi ametisse õnnistamine 17. mail 1936 Kundas.
Esireas: Artur Soomre, introductseerija piiskop Hugo Bernhard Rahamägi, Viru
praost Gustav Johannes Beermann
Tagareas: Tapa koguduse õpetaja Jaan Gnadenteich, Samuel Eberhard, ?*

70 000 eestlast, nende seas ka 72 kirikuõpetajat. Kaarli kogudusest õpetaja Stockholm koos oma perega ning Leopold Raudkepp. Nemad läksid Saksamaale.

22. septembril 1944. aastal jõudis Punaarmee Tallinna. Samal päeval otsustas Artur Soomre koos perega oma isikliku ja higa üle mere Soome või Rootsi

minna. Oli tormine sügisöö ning kogu pere oli koos neile kuuluvas jahis. Viimasel hetkel otsustasid ema ja tütre kodumaale jääda. Artur Soomre koos oma 15-aastase pojaga usaldas end Jumala hoolde ning nad läksid merele. Merelt olevat kostnud vaid tuulest ribadeks kistud, kuid siiski tabatav laul: “Mis Jumal teeb... on

ikka hea...Ta tahtmine...jääb...” Lahkuti lootuses peagi kohtuda.

Surnukehi ei leitud, samuti ei saanud teateid nende jõudmisest teisele poole piiri. Tõenäoliselt hukkusid nad juba lähipäevadel.

Kui 2000. aastal kohtusin A. Soomre tütre Pia-Mai Soomrege, siis ta võis vaid kurvalt tõdeda, et ei perekonnal ega kogudusel ole hauaküngast, kuhu Artur Soomrele ja ta pojale rist asetada ning lilli viia. Vaid laiuv meri ... Kuid see olukord ei jäänud lahenduseta.

70 aastat hiljem, 20. septembril 2014 avati Haapsalu toomkirikus peetud mälestusjumalateenistusel mälestustahvel kuuele hukkunud Eesti kirikuõpetajale. Tahvilil on kirjas Tartu Pauluse õpetaja Arnold Jürgensoni, Haapsalu Jaani õpetaja Konstantin Küti, Rapla õpetaja Heino Mälki, mitut Saaremaa kogudust teeninud Ernst Puusepa, Tallinna Kaarli õpetaja Artur Soomre ja Halliste koguduse õpetaja Villem Uuspui nimi.

Mälestusesemed Artur Soomrest

1924. aastal kinkis Artur Soomre oma abikaasale Arnold Kalmuse õlimaali lõuendil (180x140 cm), mille aluseks oli Johann Köleri freskomaal. Maali allosas oli kaks kirjet: parempoolsel „J. Köler Wiljandi järel Arn. Kalmus.“ ning vasakpoolsel „Oma armsa abikaasale Ellenile tema 25 aasta sünnipäeva puhul. 2. VII 1924. A. Sommer“

Mis ajast on maal kirikus olnud, seda kahjuks enam täpselt ei

Kuldristi taga on tekst: Laul 103. Konsistoriumi assessor Kaarli koguduse õpetaja A. Sommer. 1927. 1. nov. 1935 Põhja-Eesti piiskoplik vikaar.

teata. Aga vanemad koguduseliikmed ilmselt mäletavad, et maal oli vähemalt 1960ndatest Kaarli kiriku käärkambris väikse altari kohal. Kui käärkambri remondi ajal 1990ndate alguses väiksest altarist loobuti, siis võeti seinalt maha ka A. Kalmuse maal. Maal seisis aastaid pakituna oreilirõdul kuni 2015. aasta alguses toimusid maali konserveerimistööd. Puhastatud maal paigutati kiriku tagumisse ossa lastenurka.

Paar aastat tagasi kinkisid Artur Soomre lähedased kogudusele mitmed A. Soomrega seotud

mälestusesemed: hõbedast risti misvaagna ja karikad, karahvini, kirjutuslaua garnituuri tindipottid, A. Soomre monogrammiga märkmiku, paberi lõikamise noa jm. Nende hulgas oli ka õpetaja Soomre kuldrist.

2. aprillil tegi EELK Konsistorium otsuse anda Jaak Ausile EELK kuldristi kandmise õigus. Kuldrist anti õpetajale üle peapiiskop Urmas Viilma poolt 9. juunil toimunud nelipüha missal Kaarli kirikus. Kuldrist on seesama rist, mida kandis kunagi õpetaja Soomre, kellele olid tähtsad samad töövaldkonnad, mis õpetaja Ausilegi – kiriku kapitaalremont, haridus, noortetöö. Ristile on graveeritud nüüd ka “Jaak Aus 2019”.

Külli Saard

Artikkel on esmakordselt ilmunud Kaarli koguduse 2000. a jaanikuu ajakirjas “Sulane”, mille valmimisel aitasid kaasa Artur Soomre tütar Pia-Mai Soomre ja Jaan Kross.

Jaan Krossi romaani “Wikmani poisid” piiskopliku vikaar Tooderi prototüübiks on Westholmi Gümnaasiumi usuõpetaja Artur Soomre.

Püha Sophia kiriku iidne pärand

Endise Bütsantsi pealinna Konstantinoopoli, tänase Istanbuli igavikulisuse sümboliks peetakse 6. sajandil ehitatud Hagia Sophia ehk Püha Tarkuse kirikut, mis kuulub tänapäeval UNESCO kaitse all olevate kultuurimälestiste tippnimistusse. 15. sajandil aset leidnud Hagia Sophia katedraali ümberpühitsemine mošeeks oli osmanite sõnumiks Bütsantsi impeeriumi lõpliku alistamise kohta. Kirikuna tegutses Hagia Sophia ühtekokku 916 aastat, Istanbuli linna peamošeenä vähem kui 481 aastat. 1934. aastal muutis Türgi riigi rajaja, president Mustafa Kemal Atatürk selle kiriku tänini tegutsevaks muuseumiks (türgi k *Ayasofya Müzesi*). Sellest ajast saadik on aga kristlased ja moslemid vaielnud selle

üle kes, kuidas ja kas üldse peaks seda hoonet pühakojana kasutama. Hiljutigi kerkis Türgis üles diskussioon selle üle, kas kirikuhoone peaks ehk taas mošeenä kasutusele võtma. Teeme siinkohal põgusa ülevaate selle ainulaadse pühakoja ajaloost, mida on selle harukordsuse tõttu peetud ka üheks maailmaimeks.

Katedraali ehituslugu

Keiser Justinianuse rajatud Hagia Sophia (püha tarkuse) kuppelbasiilika oli Bütsantsi riigi tähtsaim kirik, piltlikult öeldes Bütsantsi igavikulisuse sümbol, mis rajati endise 4. sajandil ehitatud ja hävinenud kiriku asemele. Uus pühakoda valmis aastatel 532–537 ja sai nimetuse Suur Kirik (kreeka keeles Μεγάλη Εκκλησία), olles

nii arhitektuuriliselt kui interjöörit oma ajastu täiuslikem ehitis. Pühakoja ehitusel töötas ligi kümme tuhat meistrit. Arvatakse, et kokku läks see maksma 1 800 000 bütsantsi kuld-solidust, mis tänapäeva rahasse arvatuna on ligikaudu 120 miljonit eurot. Hoone arhitektid olid Anthemios Tralleisest ja Isidor Mileetosest. Suurejooneline kahekordne, rohket galeriide ja käikudega varustatud pühakoda püstitati ainult viie aastaga parimatest materjalidest ning selle ülikire valmimine neelas igal aastal kaaluka osa keisririigi kassast. Kirik projekteeriti kolmelöövilise kahekorruselise basiilikana pikkusega 78,16

UNESCO kultuuripärandisse kuuluva Konstantinoopoli püha Sofia katedraali läbilõige

Istanbul, Püha Sofia kirik, 20 saj. esimene pool

meetrit ja laiusega 71,81 meetrit. Pühakoda kroonis 56 m kõrguses 31 m läbimõõduga peakuppel, mis otsekui toetus 40 aknast koosnevale pärjale. Arhitektid oskasid hoonete kupleid toetada juba varemgi, kuid neid paigaldati vaid ringikujulise põhiplaaniga hoonetele (nn Rooma panteon). Hagia Sophia puhul aga toestati ümarkuppel vaid neljale sambale nii huvitavalt, et jääb mulje, nagu see ripuks õhus, õigemini akendest pärjal ja justkui ei toetukski maapinnale. Seegi väljendab teoloogilist mõtet taeva kohalolekust maa peal.

Konstantinoopoli Sophia kiriku kuppel sai aga 6. sajandil (558) maavärinas kannatada ja kukkus alla. Järgmise suurema maavärina ajal 10. sajandil (989) korjus sama ning kuppel asendati uue, tänapäevani säilinud kupliga, mille autor oli armeenlasest arhitekt Thiridatis.

Materjalidest, mida ehituse juures kasutati, väärib esiletõmist kesksammaste roheline marmor, mida kaevandati Ateena lähedal Evia poolsaarel Karistusel. Punaste ja valgete sammaste marmor pärineb Egiptusest, must valgetriibuline marmor Bosporuselt, roosatriibuline marmor Früügiast. Samuti leidsid pühakojas veel mitmes eri värvigammas marmorit ja vääriskive, mis toodi keisririigi erinevatest piirkondadest. Paljud kiriku sammastest pärinevad Süüria, Egiptuse ja Kreeka (Delfi ja Efesose) antiiktemplitest. Ülitugevaid, kuid samas kergeid telliseid valmistati Rhodose saarelt pärit kaoliinist. Kivide vahel kasutati spetsiaalselt väljatöötatud maavärinakindlat mõrdisegu, mis tegi pühakoja müürid piirkonnale iseloomulikele korduvatele ja tugevatele maavärinatele eriti vastupidavaks.

Hoone tähendusi täis sümboolika

Selles pühakojas, mis mahutas ligikaudu 23 000 inimest ja mida tänapäevalgi peetakse üheks maailmaimeks, on võimalik näha ja kogeda õigeusu kirikuhoone sümboolikat selle täiuses. Hoone pühitsemistseremoonial 27. detsembril 537 olevat keiser Justinianus hüüdnud rahulolevalt ja vaimustunult: „Tänu Jumalale, kes pidas mind vääriliseks seda tööd lõpetama. Saalomon, ma olen sind võitnud!” Keiser olevat esialgu isegi planeerinud katta katedraali põranda ja seinad kuldplaatidega, kuid õukondlaste keelitusel siiski loobus oma plaanist. Hagia Sophia Bütsantsi õukonna peakirikuna annab edaspidi eeskujutähtsust idakiriku arhitektuuri ja interjöörü sümboolikale kõikjal maailmas, kuid mitte ainult. Kirikuhoone sai edaspidi eeskujuks ka islamiusuliste vallutajatele mošeede rajamisel – sarnasus on vägagi ilmne, kui vaadelda mistahes mošeed ja võrrelda seda Hagia Sophiaga.

Kirikus olid selle kõrgajal ametis 80 preestrit, 150 diakonit, 40 diakonissi, 70 hüpodiaakonit, 160 lugejat, 25 lauljat ja 75 uksehoidjat, kokku 600 inimest. Jumala-teenistused, mida seal peeti, olid läbi viidud kui taevallike sündmuste võrdkujud.

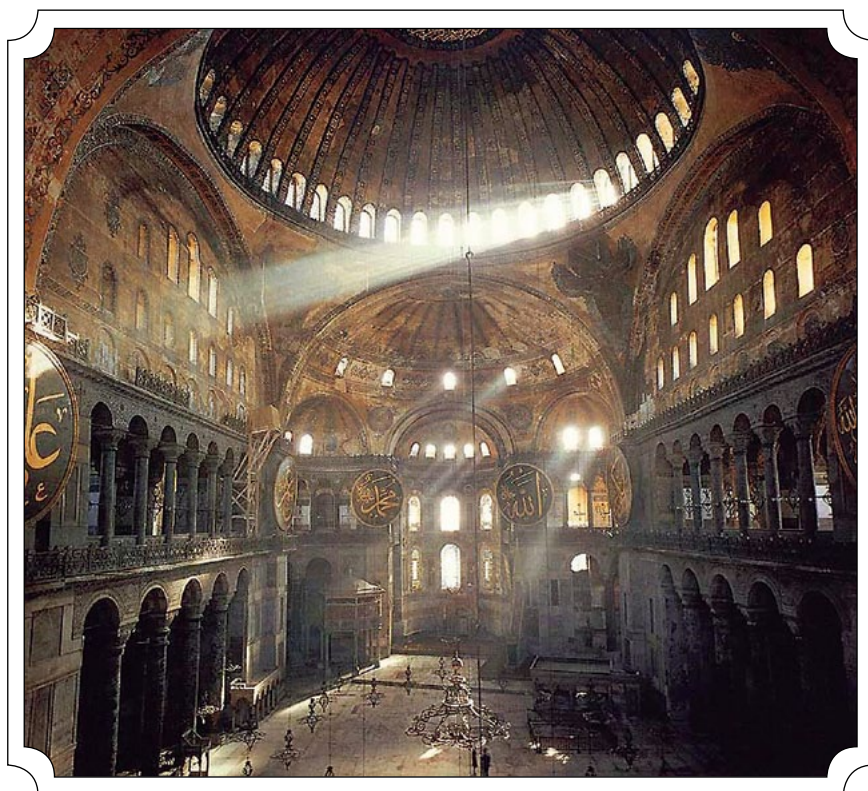
Siinkohal tasub kõrvalepõikena meenutada ajalookroonikatest tuntud lugu Venemaa ristiusustamisest. 10. sajandil lähetas Kiievi suurvürst Vladimir oma saadikud

tutvuma eri religioonidega. Oma reisidel jõudsid suurvürsti saadikud Bütsantsi pealinna Konstantinoopolisse. Liturgia Hagia Sophia kirikus vapustas neid sedavõrd, et suurvürst Vladimiri juurde tagasi jõudes kirjeldasid saadikud saadud elamust järgmiste sõnadega: "Me ei tea, kas olime maa peal või taevas, sest maa peal pole olemas midagi nii suursugust ja ilusat. Ainus, mida võime öelda on see, et seal elab Jumal inimeste keskel ning nende liturgiad, mida on võimatu unustada, on palju ilusamad kui teiste rahvaste omad." 988. aastal kuulutati õigeusk Kiievi-Venemaa ametlikuks riigiusuks.

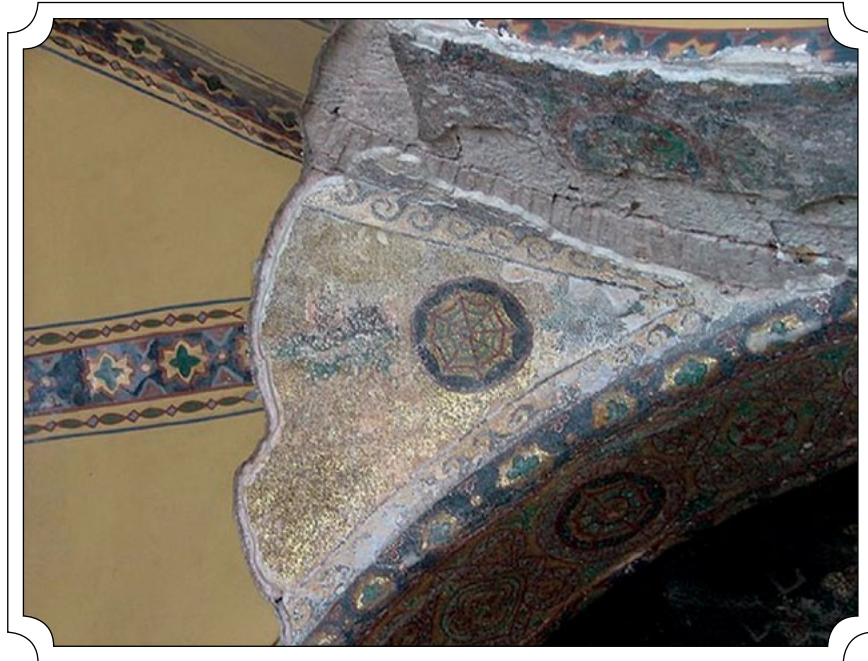
Pea tuhandeaastasel perioodil (537–1453) oli see pühakoda idakiriku tähtsaim keskus, kus lisaks jumalateenistustele peeti ka erinevad õukondlikke talitusi: siin krooniti keisreid, ristiti purpurisse riietatud printse ja printsesse, peeti keisrite abielu- ja matusetseremooniaid, kirikukogusid, riiklikke vastuvõtustseremooniaid, toimetati patriarhide pühitsemisi jpm.

Pühakoja aegumatu kultuuripärand

Sisenedes Hagia Sophia kirikusse, näeme seintel kõnekaid värvilisi mosaiike. Bütsantslased leiutasid mosaiikide tegemiseks erilise hõõgivate värvidega klaasisegu – smaldi, mis loomulikus päikesevalguses lööb pimestavalt särama. Paljud pühakoja mosaiigid, mis linna vallutamise hetkest alates süstemaatiliselt üle värviti või krohviti, on nüüdseks välja puhas-

Püha Sofia kiriku sisevaade

Krohvi alt paljastuvad kristlike sümbolitega mosaiigid

tatud ja renoveeritud Ameerika Bütsantsi Instituudi toel, hiljem on töid toetanud ka UNESCO. Ülekrohvitud mosaiikide puhastustööd algasid aastal 1931. Mõne

aasta eest tuli üllatuslikult päeva- valgele üks neljale sambale maalitud inglitest, mis oli paksu krohvikihiga all peidus olnud üle kuue sajandi. Sarnaseid avastusi toob

10. saj. Neitsi Maarja Jeesuslapsega, tema paremal käel seisab pühakoja rajaja keiser Justianus, vasakul Konstantinoopoli linna rajaja keiser Konstantinos Suur.

via päritoluga sõjamehed, kes hiljem kuni keisririigi langemiseni moodustasid Bütsantsi keisrile ustava ihukaitseväge. On tõsi, et tänapäeval leiab varjaagide ruunikirja veel katedraali teise korruse rõduserva marmorplaadilt.

Pühakoja altarilaud oli valmistatud kullast ja kaunistatud hinnaliste kalliskivide, hõbeda ja emailiga. Pärimuse järgi püüti altarilauda linna vallutamise päeval Veneetsiasse viia, kuid laev uppus Marmara merel ja altar vajus meresügavusse. Seda ei ole tänini leitud, kuid pärimuse järgi on kohas, kuhu see uppus, meri alati tüünelt rahulik. Altariruumis ja kirikusaalis kasutati kaunistusteks kuulsaid bütsantsi siidkangaid, pühakoja löid särama tuhandete küünaldega lühtrid.

Pühakoja vasakpoolse, peaukse lähedal asuva samba marmorisse on aga uuristatud auk ning seal on enamasti ka palju uudistajaid. Nimelt pidavat seal õõnsuses näppu keerutades täituma samal ajal öeldud soov. Selle sambaga seostatakse ka keiser Justinianuse paranemist ravimatutest migreenihoogudest. Ta ei leidnud mujal asu, kui just oma ehitatud pühakojas, mille samba juures palvetades ta piinavast haigusest imelisel kombel vabanes.

Tänapäevani ei ole raske ligipääsetavuse tõttu jõutud veel tervikuna läbi uurida Püha Sophia katedraali maa-aluseid käike. Kaks suuremat käiku on veega täidetud ning ilmselt on need ühenduses kiriku vastas asuva linna suurima maa-aluse veehoidlaga (Yerebatan Saray ehk

11. saj. Kristus troonil, keiser Konstantinos Monomahos ja keisrinna Zoe, II korruse galerii

pühakoda jätkuvalt.

Kahtlemata tasub kirikut külastades tähelepanu pöörata kõrge altarikaare mosaiigile, mis kujutab Jumalaema, kes hoiab süles Jeesuslast. Arvatakse, et just see mosaiik on säilinutest üks vanimaid, pärinedes ikonoklasmi

perioodi lõpuajast, 9. sajandist. Nimelt toimus 860. aastal esmakordselt Konstantinoopoli linna elanike kokkupõrge varjaagidega, mis lõppes viimastele lüüasaamisega ning selle sõjalise võidu auks mosaiik valmiski. Varangid/varjaagid olid venestunud Skandinaa-

maa-alune palee), mille keiser Justinianus lasi ehitada 6. sajandil. Sinna kolossaalsesse maa-alusesse reservuaari juhiti vett kanalite kaudu linnasüdamest 21 kilomeetri kaugusel asuvate metsade allikatest.

Kirikuhoonest leiame veel Ungarist toodud küünlajalgu ja kaks 16. sajandist Pergamost pärit Kreeka perioodi marmorvaasi. Kirikuhoonele püstitatud neli minaretti lisati aga moslemiusu sümbolitena järgnevatel sajanditel. Seintel näeb muuseumikülataja täna suuri ümmargusi araabiakeelsete koraanitsitaatidega ringikujulisi medaljone (läbimõõduga 7,5 m), mis on valmistatud 19. sajandil. Bütsantsi perioodist on tänaseni hästi säilinud ka autent- sed ukseid, mis pärimuse järgi on valmistatud Noa laeva puidust.

Märgilise tähendusega selle kiriku jaoks oli 16. juuli 1054, sest just siis asetasid Rooma paavsti saadikud selle pühakojas altarile paavsti välja antud bulla – dokumendi, mis tõi kaasa ühtse Kristuse kiriku lõhenemise läänekatoliku ja idakirikuks. Sealt alguse saanud kirikliku osaduse katkemine kehtib tänapäevani. Viimane liturgia Hagia Sophia katedraalis viidi läbi 566 aastat tagasi, 29. mail 1453. aastal, linna piiramise ajal. Viimane Bütsantsi keiser Konstantinos Paleologos, olles koos kirikulistega pühakojas palvetanud ja oma eksimusi kahetsenud, suundus sealt linna müüridele, kus ta linna türklastest vallutajate eest kaitstes ka langes. Kirikus poolelijäänud liturgia aga

12. saj. Keiser Joannis II Komninos ja keisrinna Eirini

13. saj. Kristus pantokrator, mosaiik II korruse sammasgaleriis

andis ainekse erinevate legendide tekkeks. Üks neist räägib, et kui Türgi sõdalased linna sisenesid, katkestati liturgia, mida parajasti püha Sophia kirikus peeti. Issanda ingel juhatas liturgiat läbi viivad vaimulikud ühe ukse kaudu tundmatusse, üks nende taga sulgus ja kadus. Selle nähtamatu ukse taga pidavat vaimulikud aga jumalikku märguannet ootama, et nad saaksid poolelijäänud liturgia lõpule viia. Pühakojas tähendus islamiusulistele nähtub tõsiasjas, et linna

vallutanud Türgi sultan Mehmed II suundus vallutatud linna sisenedes esmalt just Hagia Sophiasse, mille parempoolsele altariesisele sambale ta võidu märgiks oma käejälje jäädvustas.

Lidse Hagia Sophia kiriku vaimus elab ka tänapäevases Istanbulis edasi. Bütsantsi kultuuripärandi pärinud linn on kahtlemata üks põnevamaid selle vana ja kadumaläinud kõrgkultuuri maamärke tänases maailmas.

D.Th. Kalmar Ulm

KIRIKU SÜNNIPÄEV

Kõige esimesed kristlased meenutasid pigem surma- kui sünnikuupäevi, sest polnud ju surm miski muu, kui süünd uude ja igavesse maailma. Kuna sünnipäevi tähistati juba antiikmaailmas, siis näisid need olevat paganlikud ja kristlastele sobimatud. Aga võitis peagi inimlik vajadus mõelda tähtsündmustele ja tunda neist aastaringi möödudes ikka ja jälle erilist rõõmu. Nii hakati juba 3. sajandi algul tähistama Kristuse sünni, alates 5. sajandist aga ka tema eelkäija Ristija Johannese sünnipäeva ehk jaanipäeva.

Nädalatepüha või nelipüha?

Kuid kiriku enda sünnipäev – nelipüha? Sellest on esimesi teateid lausa 130. aastast pKr, seega vaid umbes sadakond aastat pärast meenutatava sündmuse toimumist. Kuigi seda tähtpäeva on maininud ka Paulus (näit „Efesosse jään ma aga nelipühani“, 1Kr 16:8), mõtles tema selle all veel samal ajal toimunud juudi püha. Selleks oli šavuot (nädalatepüha), mis toimus 50. päeval (seitse nädalat) pärast paasapühi ja tähistas Moosesele Siinai mäel kümne käsu andmist. Kristlikku nelipüha tähistatakse aga 50. päeval pärast Ülestõusmispäeva ning 10 päeva pärast Kristuse taevamiinekut.

Apostlite tegude raamatu kohaselt toimus sel päeval Püha

Vaimu väljavalamine apostlitele ja nendega koos viibinud Jeesuse emale, kes hakkasid Jumalat võõrastes keeles ülistama. Nende peade kohal hõljunud tulekeeled määravad läänekristluses senini päeva liturgilise värvi, milleks on punane. Ja jälle – nagu Jeesuse ristimise loos – ilmutab end tuvi taolisena Püha Vaim. Sündmusest julgust saanuna kuulutasid apostlid oma sõnumit Jeruusalemma kokkutulnud rahvale ning pöördunud test sai esimene suur kogudus, kristlik kirik, milles varasem, etniline piirang ei mänginud mingit rolli. Jumala suhtlemisest oma rahvaga sai isalik suhe kogu inimkonnaga.

Viiekümnes päev, neli püha

Kui teistes tuntumates keeltes on püha nimetus otsesemalt või kaudsemalt kujunenud selle kreeka keelsest vormist „pentēkostē hēmera“ (viiekümnes päev), siis eesti keeles on tähtpäeval täiesti omapärane nimi. Seejuures on viiest saanud hoopis neli. Seletada on püütud seda mitmeti. On arvatud, et need olid talupoegadele mitte küll ajaliselt, aga tähtsuselt neljandad suured pühad jaanipäeva, jõulu ja lihavõtete kõrval.

Teine versioon tugineb aga hoopiski keskaegsetel palvapäevadel, mida peeti neli korda aastas. Kuna kolmas nelipüha (mida siis linnades peeti) langes alati teispäevale ja suvine palvepäev tuli

kohe selle järgi, oligi neli püha järjestikku.

Oletus, et need olid „neli päeva kestvad pühad“ tundub aga vildakas, sest alanud oli juba põlutööde aeg ja mingist pikast pidutsemisest pole rahvakultuuris jälgegi.

„Trööstija“ ilmub pildile

Kunsti on esimesed kujutised nelipühasündmustest jõudnud 6. sajandil, mil see ilmus jõuliselt nii miniatuuridele, mosaiikidele kui freskodele. Võimalik, et selle põhjuseks oli just sellal omaaegseks superriiigiks kasvanud kreeka keelse Ida-Rooma keisririigi ehk Bütsantsi enesekehtestamine. Oli ju riigikirik sealse võimu kindel tugi. Samas loodi ka siis vähem ametlikke ja pigem armastusest ja rõõmust sündinud pilte. Üks selline näide on 586. aastal maalitud Rabula evangeliaar Süüriast (Pilt 1). „Grupiortreena“ kujutatud apostlid seisavad siin sirselt nagu sambad (olleski sündiva kiriku alustalad), kuid nende peade kohal kummuvast kosmilise võlvi kohal kasvavad paradiisi puud. Keskse kohal on Maarja, kes sai täis Püha Vaimu juba siis, kui kohtus sõnumitoojast ingluga. Selles on ka vihje pildilt puuduvale Jeesusele, kelle asemel lohutab inimkonda nüüd uus, kujult tuvisarnane „Trööstija“ ehk Jumala ilmumine inimkonnale oma kolmandas olemuses. Teisalt viitavad

paradiisipuud Jumal-isale, siin- ja sealpoolsemaailma loojale. Seega on nelipühi vaimsus Kolmainu Jumala eneseilmutamine nii silmale kui vaid südamele nähtaval kujul. Hiljem Jumalaema aga Idakiriku nelipühadestseenidelt kaob, ilmudes sinna tagasi alles 17. sajandil.

Kosmiline valgus

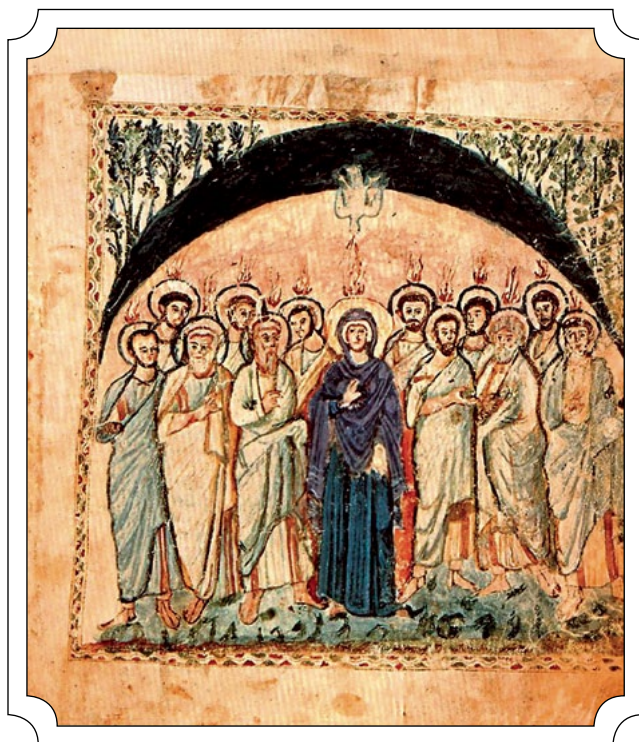
Lääne kristluses oli asi vastupidine ja siinsetel esimestel kujutistel polnud hiljem selgelt esiplaanile toodud Maarjale veel kohta. Kahes sümmeetriliselt istuvate apostlite grupi vahel on siin hoopis raamat – Jumala Sõna, mille tekst on hetkel veel nähtamatu. Aga Püha Vaim, kes laskub otsejoones alla kosmilisest päikesest, annabki kohe teada, mida on vaja sinna kirja panna.

Saksa varakeskajale omaselt jaguneb ka Bambergi käsikirjas (12. saj. algus) taust kahe värvi vahel (Pilt 2). Kui muidu tähistab kuldne pind alati taevariiki ja ilmutust, siis on siingi päikekiirte sära tõusnud kaugelt üle meeste peade. Ja ometi – päike särab omakorda taevasinisel, viidates veelgi kõrgematele taevastele sfääridele. Sinna jõutakse alles pärast maisest kestast vabanemist. Neile lisandub veel tume ala valgusallika keskel kui Jumala pühaduse ära tunnetamatu sügavus.

Tuvi troonil

Sama sajandi lõpul valminud Veneetsia kuulsa San Marco katedraalis on aga Püha Vaimu tuvi hoopiski troonile tõusnud (Pilt 3). Tegemist on ainulaadse sümboliga, mis meenutab oma kiirgava taustaga nägemust. Vastupidi meie ettekujutusele, et suurim valgus peaks olema keskel, on tegemist hoopiski kiirgava „musta auguga“, mis kummalisel kombel sarnaneb oma põhiolemuses alles hiljuti tehtud esimese ülesvõttega sellest aegruumi deformeerivast fenomenist. Tegemist ei olegi pimedusega, vaid ikka samamoodi Jumala tunnetamatu olemusega, mis järgmistes ringides muutuvad inimeskonnale üha enam nähtavaks. Troonist endast aga lähtuvad igasse ilmakaarde ja iga rahvani ulatuvad valgusvihud.

Tähelepanuväärne on siingi raamat, mis seekord on tuvi jalge all, sest pühakiri toodi meile „taevast ülevalt“ meile kingituseks.

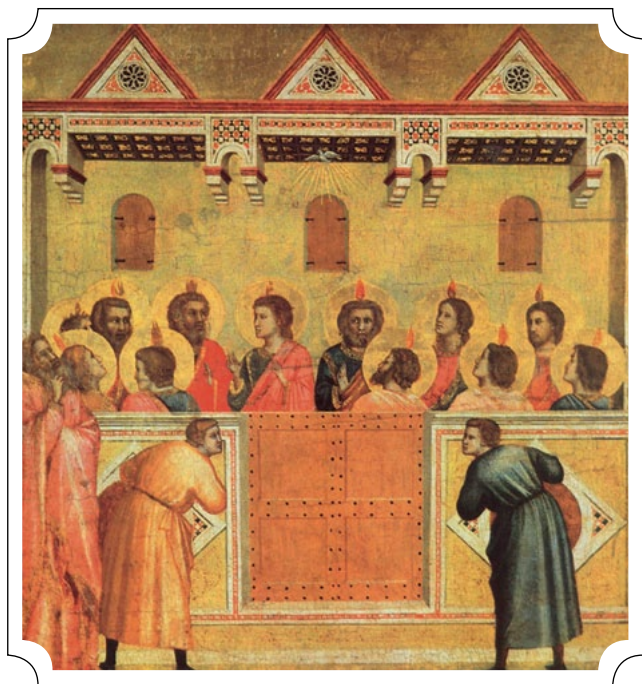
Pilt 1. Tundmatu 7. sajandi Süüria meister. Nelipüha. Miniatuur käsikirjast „Rabbula evangeliaar“. 586. Tempera. (Süüria)

Pilt 2. Tundmatu meister Reichenau kloostrist. Nelipüha. Miniatuur käsikirjast „Bambergi apokalüpsis“. U. 1000–1020. Tempera, kuldamine (Saksamaa)

Pilt 3. Tundmatu 12. sajandi I poole Itaalia meister.
Püha Vaim troonil. 1100–1150. Läänekupli mosaiik.
Detail.Veneetsia, S. Marco katedraal. (Itaalia)

Pilt 4. Giotto di Bondone (1266–1337) Nelipüha.
U. 1300. Tempera (Itaalia)

Ukse taga

Omapäraselt lähenes sündmusele ka renessansi eelkäijaks peetav kõrgkeskaegne meister Giotto di Bondone. Ta oli sügavalt usklik inimene, kelle maailmes on suur sisemine rahu. Kui ta loomingu vormiline külg peegeldab veel ikoonide mõjutusi, siis traditsiooniliste teemade kujutamisel uuendas ta kunsti vaid oma sisemisest tunnetusest lähtuvalt.

See peegeldub ka tema ebaharilikus nelipüha stseenis, kus viidatakse sündmuse toimumisele suletud ruumis (Pilt 4). Kuigi sein on edasi antud sümbolise barjäärina, on selle uks kindlalt võõrastele suletud. Siiski on sellel rist, selge viitega Jeesuse ristisurmale kui uksele taevariiki. Sinna soovivad jõuda ka esiplaanil olevad lihtinimesed, kes sündmuse tähtsust aimates alandlikult kummardavad. Peagi uks ju avanebki ja neile kuulutatakse rõõmusõnumit.

Kadunud lind

Nelipühadega ehk täpsemal öeldes end sellal ilmutanud Püha Vaimuga on seotud ka rida kirikuid hansalinnades, mis kõik on olnud hospitalikirikud ja reeglina ka hästi säilinud. Üks neist on meile kõigile tuttav ja armas Püha Vaimu kirik Tallinnas, mille juurde kuulus keskajal samuti haigemaja. Muidu ikka pühakutele pühendatud vanade kirikute puhul on selline nimi erandlik ja viitabki otseselt heategevusele kui Püha Vaimu puudutuse väljendusele. Vaid sellest mõjutatuna hakkasid apostlid rahvale jutlustama ning vaid selle tõttu on kristlastes armastus ka oma kõige viletsamate ja haigemate kaaskodanike vastu.

Kiriku õnnekombel säilinud altariil (valmis 1483) moodustab keske osa muidugi Nelipühi stseen, kus hiliskeskajale omaselt on keskpunktis teistest lausa kõrgemale tõstetud Maarja (Pilt 5). Samas on grupi autor, kuulus Lüübeki meister Berndt Notke (1435–1508/1509) suunanud kõigi tegelaste pilgud üles, kus asus praeguseks kadumaläinud Püha Vaimu sümboliseeriv tuvifiguur. Pühadele isikutele lisaks on end altariile poetanud ka altari sponsor, keda kohtame vasakpoolse figuuridegrupi esiservas. Oletatavalt on kaupmehe tunnustega st arveraamatu ja kirjutuspulgaga mees raehärra Derick Hagenbecke.

Ja pimeduses paistis valgus

Kuna 16. sajandi Hispaanias tegutsenud El Greco oli – nagu ta kunstnikunimi vihjabki – sünnilt kreeklane, siis olid talle kättesaadavad ka kreeka keelsete mõtlevate tekstid, mida muidu suutsid lugeda vaid vähesed haritlased. On oletatud, et ehk seetõttu on tema nägemuslikes ja pigem hingemaastikke kui reaalsust peegeldavates teostes vahel märke ka vähetuntud tekstide tundmisest.

Pilt 5. Bernt Notke (1435–1508/1509) Püha Vaimu altar. Keskosa. 1483. Värvitud ja kullatud puu. Tallinn. Püha Vaimu kirik (Saksa/Eesti)

Ehk on see nii ka tema nelipüha stseenis, kus tegelased on suletud kitsasse, taevasse tõusvasse ruumi, kuhu nad mahuvad ära vaid seetõttu, et kaks neist on astunud teiste ette, peaaegu pildist välja (Pilt 6). Maali kuju ise meenutab kirikutorni, mis on ühenduses taevaga või ukseava, mis avab pääsu sinna. Aga lisaks sellele on nende peade kohal avatud ka taevas, mida täidab maist pimedust tihedalt kattev, pimeduses paistev valgus. See meenutab aga sõnu Jeesuse kaasaegse juudi mõtleja Aleksandria Philoni (u 15/10 eKr – pärast 40 pKr) traktaadist „Dekaloog“. Seal kirjutas ta nimelt tule seest taevast alla tulnud ja imeliselt ning kohutavalt kõlanud häälest, mille sõnad olid nii selged, et inimesed näisid seda pigem nägevat kui kuulvat. El Greco apostlid seda vist kuulevadki, sest miks muidu on neid haaranud nii tugevad emotsioonid vaimustusest vapustuseni.

Pilt 6. El Greco (1541–1614) Nelipüha. U.1596. Õli (Hispaania)

Rõõmutants

Kui kristlased on tantsimisse kui kehalisse eneseväljendusse eriti religioosses tekstis suhtunud ikka pisut kahtlevalt, siis Vana Testamendi ajastul oli see loomulik ülima rõõmu väljendus. Isegi kuningas Daavid tantsis ennastunustavalt koos rahvaga seaduselaeka linna toomise ajal oma Jumala ees (2Sa 6:14). Suured tunded võivad ollagi nii haaranud, et need nagu ei mahuks inimesse, vaid lausa

Pilt 7. Ed De Guzman Cubao (Sünd. 20. saj.).
Nelipüha. 2014. Õlipastellid (Filipiinid)

Pilt 8. „Püha Vaimu auk“ kiriku laes. Laedekoori detail. 1764–1771.
Söhl. St. Peter und Paul. (Austria)

voolavad temast välja pannes liikuma nii hinge kui ka keha. Kõrvalseisjatele näib selline ebatavaline käitumine kummaline ning Pühast Vaimust haaratud jüngeridki nähes arvasid skeptikud: „Nad on täis magusat veini!” (Ap 2:13).

Kaasaegne Filipiini kunstnik Ed De Guzman Cubao seda erilist hingeseisundit väljendabki ning seetõttu näivad tema figuurid olevat haaratud rõõmutantsust (Pilt 7). Nende peade kohal hõljuvad leegid meenutavad ülessirutatud käsi ning ülal sirutuvad nende poole veel teiste, vaatajale muidu nähtamatute jüngerite harali sõrmedega käelabad. Siin ja seal on abstraktseteteks pindadeks sulavad kehadki juba

kohati tulekarva oranžid vihjena inimese kogu olemust täitvast taevasest tulest.

Auk laes

Kuna inimese põhiolemuses on igatsus mitte ainult silmaga nähtava, vaid ka käega katsutava järele, siis kunstist sageli ei piisanud. Seetõttu piltlikustati nelipüha sündmust kirikutes vahel lausa füüsilisel viisil. Mõnes koguduses lasti laes oleva augu kaudu eriliselt tähtsate hümnide nagu „Veni, sanctus spiritus“ („Tule, Püha Vaim!“) ajal all puust tuvikuju, vahel isegi lillepärjas (Pilt 8). Itaalias, kus kirikutes on reeglina galeriid, visati nendelt rahva sekka punaseid roosilehti, mis sümboliseerisid tulekeeli.

Tänapäevalgi, mil vanad kombid ilmuvad tagasi uues kuues, olla kuskil lastud rahvale langeda tuhandeid paberist volditud tuvikesi. Iseenesest kena mõte tekitab siiski küsimuse, kas individualism on arenenud juba nii kaugele, et igaühel on mitte ainult oma tulekeel, vaid ka täiesti isiklik Püha Vaim? Samas on siiras tahe koguduseelu elavdada igal juhul olulisem kui väike ebaõnnestumine teoloogilistes detailides. Pealegi on sünnipäevapeol kõik rõõmuväljendused teretulnud ning seda isegi siis, kui sünnipäevalaps – kristlik kirik – saab peagi juba 2000 aastat vanaks!

Anu Allikvee

Punarind

Suvi oli pakkunud Punarinnaale suurt rõõmu päikese ja soojade ilmadega. Ta pesitses mere lähedal metsas suure saarepuu õõnsuses, mis oli varem olnud rähni pesapaik. Päevad möödusid muretult ning tõuke ja ussikesi oli söögiks rohkesti. Punarind oli õnnelik.

Soojale suvele järgnes mahe sügis ning linnuke ei mõelnudki lõunamaale lendamisele. Külalaps tuleb ka lühike ja soe talv, mõtles Punarind rahuliku südamega. September, oktoober ja ka november möödusid kiiresti. Oli väga õunarikas aasta ja puudelt jäi palju õunu noppimata. Linnuke sai maiustada õuntega, mis oli oluline lisa tema toidulauale. Ka pihlakaid oli rohkem kui tavaliselt ja need pisut kirbed marjad meeldisid lindudele. Punarind viis pihlakamarju noka vahel ka oma pessa, et talveks oleks väike toiduvary.

Seejärel saabus detsembrikuu tuule ja tormiga. Punarind kuulis juba öösel, kuidas puud oigasid. Vastu hommikut ta uinus, et ärgata juba talvel. Tõepoolest, öösel oli maha sadanud paks lumekord. Tuul polnud raugenud ja tuisupoisid keerutasid lumevaibal tantsu tuulega võidu. Punarind pistis pea pesaaugust välja ja oli üsna kohkunud. Kuid enam polnud võimalik lõunamaale põgeneda. Kõik suvelinnud olid ammu lahkunud, vaid mõned üksikud julgema olid jäänud siia talvituma.

Punarind elas üksi, tal polnud kaaslast. Ümbruses polnud ainsatki punarinda ja nii oli ta jäänud üksikuks ka pesitsemisajal. Polnud kedagi, kes oleks teda külmal talveöödel soojendanud.

Linnuke tundis nälga, ta keha oli öösel jahtunud ning ta vajast toitu. Mida teha? Talle meenus, et lähedal asus inimeste maja, kus elas vanapaar, kes imetles sageli läbi akna linnukesi puukstel.

Punarind võttis kogu jõu kokku ja sööstis läbi tuisuulide maja poole. Lähikülmununa jõudis ta maja kõõgiaknale ja uudistas suurisilmi läbi aknaklaasi tupp. Kõõgis toimetav vanamemm märkas kohe Punarinda.

„Vaene linnuke on talveks siia jäänud. Kuidas ta küll selle külma ja tuisuga hakkama saab?“ kurtis memm oma taadile. Naine pani vildid jalga ja kasuka selga ning viis aknaservale ja rõduäärele päevalilleseemneid ja pähkleid, riputas akna külge ka rasvapalli.

Punarind kükitas jasmiiipõõsas ja vaatas seda kõike pealt. Ta mõtles, et inimestel on armastav süda ja kaastunne linnukeste vastu. Aga kes annab armastuse inimese südamesse? Punarind mõtles selle üle ja leidis, et peab olema keegi palju suurem ja võimsam kui inimene, Keegi, kes juhib kõiki looduid ja kõikide elu. Ta mõtles, et tahab seda Kõikvõimast tundma õppida. Ta on ka minu loonud, mõtles Punarind, mõistes, et see

kõikvõimas Keegi on Looja, kes on loonud kogu maailma.

Nii unustas Punarind end jasmiiipõõsa okste vahele ja ärkas oma mõtisklustest alles siis, kui vennad rasvatihsed lendasid usinalt seemneid nokkima.

Punarind maandus rõduäärisel sõbralike tihaste keskel ja sõisukalt seemneid, sülitades kestad lumele.

Nüüd said linnud iga päev päevalilleseemneid. Punarind oli tänulik, et Looja andis inimeste läbi heldelt süüa ka talvepäevadel, kui õues oli külm ja maad kattis paks lumevaip.

Punarind nägi, kuidas tihsed rippusid nokkides rasvapallil ja ühel vaikselt videvikutunnil, kui teised linnud eemal viibisid, võttis ta julguse kokku ja maandus rasvapallil. Linnuke klammerdus selle külge ja lõi noka palli sisse. Küll see maitstes hästi ja oli veelgi toitvam kui päevalilleseemned.

Ta ei teadnud, et inimesed vaatasid aknast tema vägitegu ja et nende silmis hiilgasid liigutuspisarad. Nad oleksid Punarinna meeldi talveks endi juurde tupp kutsunud, aga see polnud kahjuks võimalik. Linnukese süda oleks võinud hirmust seisma jääda, kui inimene oleks ta väikese keha oma käte vahele võtnud. Looja oli kord juba nõnda seadnud, et lin-

dudel olid elamiseks oma pesad, inimestel aga kodud.

Sel õhtul läks Punarind rahuliku südamega oma pessa. Ta tänas mõttes oma Loojat, enne kui sulges silmad. Ta tänas täis kõhu ja sooja pesa eest, tänas selle eest, et oli Keegi, kes kandis tema eest hoolt. Aga ta ei teadnud veel, mis oli selle Kõikvõimsa nimi.

Punarind sulges küll silmad, kuid uni ei tulnud kohe. Pimedas talveöös kuulis ta äkki, et keegi teda hüüab: „Punarind, mu armas Punarinnake!“ Ta tegi silmad lahti ja vastas: „Siin ma olen.“

Taevast vastas talle kõikvõimas hääl: „See olen Mina, su Jumal ja

Issand. Ära karda talve ja külma, sest Mina pean hoolt sinu ja su vendade, lindude ja loomade eest. Ma kannan hoolt ka inimeste eest, et nad teid aitaksid ja teile kurja ei teeks. Puhka rahulikult, sa saad näha kevadet ja laulad mulle lumikellukeste puhkemise ajal kevadöödel kiituslaulu.“

„Ma tänan Sind kogu südamest, Issand,“ sosistas Punarind, kes tundis alles nüüd, sel talveööl, et ta on saanud tõeliselt elavaks. Ta oli tundma õppinud oma Loojat, Issandat Jumalat Ennast.

Ta mõtles: „Kuidas küll jõuan ära oodata need kevadööd, mil saan koos teiste linnukestega laulda Sulle kiituse- ja tänulaulu!“

Punarind uinus õndsasse unne selge tähistaeva all saarepuu õõnes oma pesakeses. Jumal oli armuline ning kinkis sel aastal sooja talve ja varajase kevade. Punarind ei pidanudki kaua ootama ning Jumalal oli varsti hea meel kuulda tema kiituslaulu.

8. märtsil 2019
Vääna-Jõesuus
Maara Vint